

Magdalena Wróbel

Stowarzyszenia katolickie działające w Polsce według obowiązującego prawa kościelnego

---

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 49/3-4, 121-181

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

MAGDALENA WRÓBEL

STOWARZYSZENIA KATOLICKIE DZIAŁAJĄCE W POLSCE WEDŁUG OBOWIĄZUJĄCEGO PRAWA KOŚCIELNEGO

Treść: Wstęp. – I. Pojęcie stowarzyszenia katolickiego i prawo do zrzeszania się. – II. Geneza i historia stowarzyszeń katolickich w Polsce. – III. Rodzaje stowarzyszeń katolickich. 1. Kwestia statusu prawnego stowarzyszeń katolickich. – IV Statuty. – V. Zakładanie i cel stowarzyszeń katolickich. – VI. Osobowość prawna stowarzyszeń katolickich. 1. Pojęcie i rodzaje osób prawnych w Kościele. 2. Osobowość prawna stowarzyszeń 3. Skutki uzyskania osobowości prawnej. – VII. Zniesienie stowarzyszeń katolickich. – Wnioski końcowe.

Wstęp

Niniejszy artykuł dotyczy stowarzyszeń katolickich, a zwłaszcza ich statusu w prawie kościelnym. Należy od razu zaznaczyć, że pod pojęciem stowarzyszenia katolickiego rozumie się tutaj nie tylko stowarzyszenia kościelne, a więc założone przez kompetentną władzę kościelną, ale również te założone przez inne osoby prawne lub osoby fizyczne, które uzyskały możliwość używania w swojej nazwie określenia „katolickie”.

W obecnym stanie prawnym obywatele państwa, jak i wierni Kościoła, mogą wybrać dowolną formę prawną uczestniczenia w życiu społeczeństwa i Kościoła. Może to być stowarzyszenie albo fundacja, lub inna jednostka organizacyjna, jednak mieszcząca się w tzw. systemie normatywnym, który precyzuje ich status. Dowolność w tym zakresie ograniczona jest jedynie przepisami prawa. Potwierdza to zasada pochodząca z okresu prawodawstwa rzymskiego – „Tam gdzie społeczeństwo, tam i prawo” *ubi societas, ibi ius*. Należy dodać, że każda społeczność, także kościelna, wytwarza określony porządek prawny. W jego ramach tworzone są akty prawne określające przesłanki, od których spełnienia zależy powstanie różnego rodzaju stowarzyszeń i jednostek organizacyjnych oraz ich właściwa działalność. Status

prawny stowarzyszeń katolickich określa prawo kanoniczne, czyli prawo wewnętrzne Kościoła katolickiego. Niekiedy jest on także określany przez prawo państwowe. Prawo kanoniczne i kompetentna władza kościelna określają więc procedurę powstawania, funkcjonowania i ustania stowarzyszeń katolickich, w zależności od ich rodzaju.

Istnieje więc potrzeba bliższego przedstawienia stowarzyszeń katolickich, bowiem stały się one interesującą dziedziną badań z zakresu prawa kościelnego. Artykuł ten jest więc próbą zaradzenia tej potrzebie. Przedstawiono w nim nie tylko analizę przepisów prawa kanonicznego obowiązujących w tej materii, ale również ukazano regulacje pozakodeksowe, zawarte także w prawie konkordatowym.

I. Pojęcie stowarzyszenia katolickiego i prawo do zrzeszania się

Termin *stowarzyszenie*¹ występuje zarówno w języku potocznym, jak również jest pojęciem stosowanym przez przedstawicieli doktryny i prawodawcę. Potocznie termin ten oznacza grupę ludzi zjednoczonych wspólnym celem lub wspólnymi zainteresowaniami². Jednocześnie stowarzyszeniem nazywamy w ogóle jakąś społeczność, złożoną z większej lub mniejszej liczby osób, która powstaje z ich wzajemnej, zupełnie dobrowolnej umowy i ma za zadanie cele albo religijne, albo oświatowe, albo ekonomiczne, albo jedne i drugie lub im podobne; z różnicy zadań tych stowarzyszeń pochodzi i ich różnica w nazwach³.

Odpowiednikiem polskiego słowa stowarzyszenie jest łaciński termin *consociatio*⁴ albo niemiecki *Gesellschaft*⁵.

---

¹ Zgodnie z zasadami gramatyki języka polskiego „stowarzyszenie” to rzeczownik od czasownika „stowarzyszyć”; jeśli coś stowarzyszyło kogoś z kimś, to sprawiło, że osoby te nawiązały bliskie stosunki; mówimy też, że coś stowarzyszyło jakieś osoby por. *Inny słownik języka polskiego P-Z PWN*, M. Bańko (red.), Warszawa 2000, s. 695.

² Por. Tamże.

³ *Podręczna encyklopedia kościelna*, Z. Chełmiński (red.), t. XXXVII – XXXVIII, Warszawa 1913, s. 151.

⁴ Por. J. Sondel, *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Kraków 1997, s. 210. Termin ten jest stosowany zamiennie z innym, tj. *associationes christifidelium* por. J. Pieńkos, *Słownik łacińsko-polski. Łacina w nauce i kulturze*, Warszawa 1996, s. 55.

⁵ Po raz pierwszy termin ten został użyty przez Ferdinanda Tönniesia w celu odróżnienia dwóch rodzajów zrzeszeń: opartego na więzach uczucia, pokrewieństwa, braterstwa i sąsiedztwa – *Gemeinschaft* i wyżej wymienionego *Gesellschaft*, który opiera się na sformalizowanym prawie, ludzi łączy w nim umowa, wymiana dóbr materialnych i wyrachowanie. Oba rodzaje związków są powszechne i jednocześnie obecne

Można powiedzieć, że stowarzyszenie jest jednym z rodzajów organizacji społecznych⁶. Jednocześnie termin *organizacja* używany jest w dwóch znaczeniach i stosuje się go wymiennie z pojęciem stowarzyszenie. Po pierwsze: jako grupa celowa – celowe zrzeszenie ludzi połączonych w sposób zapewniający racjonalne wykorzystanie środków, ekonomię wysiłku i koordynację. Po drugie zaś jako zespół metod i sposobów efektywnego osiągnięcia celów⁷.

Stowarzyszenie jest organizacją dobrowolną. Dzięki temu, że człowiek jest wolny, czyli ma zdolność samodzielnego wyboru, może decydować kiedy chce do niego wstąpić lub z niego wystąpić⁸. W stowarzyszeniu uczestniczy się bez wynagrodzenia, aczkolwiek duża aktywność może się wiązać z płatnym, zawodowo uprawianym zajęciem.

Warto zwrócić uwagę na związki stowarzyszenia ze środowiskiem, w którym ono funkcjonuje. Jest to proces stałej wymiany, w którym stowarzyszenie pobiera z otoczenia różnego rodzaju środki i zasoby, z których najistotniejszym są ludzie. Stowarzyszenie to wyraz aktywności ludzkiej, która pochodzi od człowieka i tak też ku niemu się skierowuje⁹. Nie ma przecież większego bogactwa niż człowiek, a jeśli pragnie on mieć więcej, to po to, by być czymś więcej.

Słuszne wydaje się w tym miejscu przytoczenie słów zapisanych przez Jana Pawła II w encyklice *Redemptor hominis*, iż: „człowiek (...) jest pierwszą i podstawową drogą Kościoła – drogą, która prowadzi niejako u podstawy tych wszystkich dróg, jakimi Kościół kroczyć powinien”¹⁰. Jest on podstawowym substratem stowarzyszenia

---

w danej kulturze i społeczeństwie por. I. Ratman – Liwerska, *Stowarzyszenie i jego funkcje. Analiza krytyczna na przykładzie funkcji społecznej i oświatowo-wychowawczej*, Poznań 1989, s. 35-37.

⁶ J. Broł, *Prawo o stowarzyszeniach z komentarzem oraz przepisami wykonawczymi i związkowymi*, Zielona Góra 1994, s. 10.

⁷ B. Kaczmarek, *Organizacje. Polityka. Władza. Struktury*, Warszawa 2001, s. 110.

⁸ Człowiek sam podejmuje decyzje, jest panem swoich czynów – *in manu concilii sui*. Szerzej na ten temat por. F. J. Mazurek, *Prawa człowieka w nauczaniu społecznym Kościoła (od papieża Leona XIII do papieża Jana Pawła II)*, Lublin 1991, s. 94.

⁹ Por. Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym Gaudium et spes*, w: Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety, deklaracje, Poznań 2002, s. 526-606, zwłaszcza nr 35.

¹⁰ Jan Paweł II, Encyklika *Redemptor hominis*, nr 14, Watykan 1979.

oraz posiada odpowiednie przygotowanie nakierowane na potrzeby określonego stowarzyszenia.

Dodatkowo, może on wzbogacić stowarzyszenie zasobami i środkami materialnymi, jak również zasobami i środkami kultury duchowej. Natomiast, stowarzyszenie poprzez swoje usługi, urzeczywistnianie funkcji, zaspokaja określone potrzeby otoczenia. Tym samym, relacja pomiędzy działalnością stowarzyszenia a środowiskiem, ma dynamiczny, interaktywny charakter.

Zanim przejdziemy do ukazania definicji stowarzyszenia w prawie kościelnym, warto przedstawić tylko niektóre występujące w literaturze prawniczej i socjologicznej. Należy to uczynić, bowiem współczesna kanonistyka czerpie pośrednio koncepcję stowarzyszenia wypracowaną przez wspomniane wyżej dziedziny nauki.

To właśnie przedstawiciele wyżej wymienionych dyscyplin wypracowali podstawowe pojęcia dotyczące natury i rodzajów stowarzyszeń, a poczynione przez nich rozróżnienia dostarczają modeli dla różnych koncepcji¹¹.

Niektórzy więc przyjmują dla stowarzyszenia następującą definicję: „Stowarzyszenie jest to dobrowolne, trwałe zrzeszenie osób łączących się dla celów nie zarobkowych, osób współdziałających w realizacji określonych zadań publicznych lub społecznych, a także dążących do zaspokojenia swoich interesów”¹².

Z kolei, inni zaliczają stowarzyszenia do instytucji socjalnych, tzn. tych, które regulują codzienne styczności międzyludzkie, ułatwiają porozumienie się, harmonijny przebieg życia codziennego¹³.

Jeszcze inni, natomiast postulują posługiwanie się definicją negatywną, orzekającą po prostu wyliczenia, jakie grupy nie są zaliczane do stowarzyszeń dobrowolnych. Uważają oni, że nie można sformułować pozytywnej definicji stowarzyszeń dobrowolnych, gdyż taki ich rodzaj występuje we wszystkich sferach życia społecznego, a także większość grup o więzi bezosobowej ma charakter stowarzyszeń dobrowolnych w sensie dosłownym¹⁴.

---

¹¹ Tak trafnie podkreśla R. Scruton, *Słownik myśli politycznej*, Kraków 2002, s. 392.

¹² J. Staroścjak, E. Iserzon, *Prawo administracyjne*, Warszawa 1963, s. 450.

¹³ Por. J. Szczepański, *Elementarne pojęcia socjologii*, Warszawa 1965, s. 65.

¹⁴ Por. Z. Bauman, *Zarys socjologii, zagadnienia i pojęcia*, Warszawa 1962, s. 309 i nn.

Tymczasem w obowiązującej doktrynie prawa kanonicznego¹⁵ stowarzyszenie to dobrowolny, stały¹⁶ związek osób, zorganizowany dla osiągnięcia określonych celów¹⁷.

Można więc wyszczególnić cztery konstytutywne elementy, istotne dla pojęcia stowarzyszenia. Pierwszym elementem jest zbiorowość, rozumiana jako zespół osób, z których może składać się stowarzyszenie¹⁸. Drugi element stanowi wolny wybór jakiegoś celu kanonicznie określonego, zawierającego ze swej strony dwa podstawowe elementy: wolną i powszechną wolę zrzeszania się, wyrażoną w akcie założenia ze strony przyszłych członków, i to, że ta sama wola odnosi się do jednego lub więcej specyficznych celów, wszystkich w jakiś sposób zawierających się w misji Kościoła¹⁹. Trzecim elementem jest, tzw. porządek wewnętrzny, określony w swej formie przez cel wybrany w sposób wolny²⁰. Ostatnim elementem stowarzyszenia jest wolne przynależenie, które prawnie je charakteryzuje jako przejaw wolności²¹.

Wobec powyższego sformułowanie pojęcia stowarzyszenia narzuca pewne trudności. Jednakże zebrane stanowiska przedstawicieli różnych doktryn, pomagają w sformułowaniu pojęcia stowarzyszenia katolickiego.

Warto podkreślić, że w ramach stowarzyszeń katolickich wierni, zarówno duchowni jak i świeccy, albo duchowni i świeccy razem, reprezentują wspólne wartości oraz cele zgodne z doktryną Kościoła katolickiego. Termin „katolicki” z języka greckiego *katholikos*²², oznacza powszechny. Kościół katolicki jest wspólnotą

---

¹⁵ Poprzednio obowiązujący Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r. w kan. 685 zawierał następującą definicję stowarzyszenia kościelnego: „Stowarzyszenia kościelne są to zrzeszenia wiernych, założone lub zatwierdzone przez władzę kościelną: a) dla popierania doskonalszego życia chrześcijańskiego wśród członków, b) dla wykonywania dzieł pobożności i miłości chrześcijańskiej, c) dla pomnożenia kultu publicznego”.

¹⁶ Warto zwrócić uwagę, że cecha ta odróżnia stowarzyszenie od zebrania, które jest jedynie przejawem przejściowej – czasowej działalności określonej grupy osób por. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. II, Olsztyn 2002, s. 40.

¹⁷ Cecha ta odróżnia stowarzyszenie od zebrania – *conventus*, które jest zgromadzeniem osób celem wspólnego omówienia jakiejś sprawy, zajęcia stanowiska lub zamianowania pewnej idei por. T. Pawluk, *Prawo... jw.*, t. II, Olsztyn 2002, s. 40.

¹⁸ Por. L. Gerosa, *Prawo Kościoła*, t. 12, Poznań 1999, s. 314.

¹⁹ Tamże.

²⁰ Tamże.

²¹ Por. Tamże.

²² Por. J. Didier, *Słownik filozofii*, Katowice 2002, s. 185.

osób założoną przez Chrystusa i z Jego woli uznającą duchową zwierzchność, a zarazem nieomylność nauczycielskiego autorytetu Biskupa Rzymu²³. Stąd też termin „katolik” oznacza człowieka będącego członkiem tejże wspólnoty, który dobrowolnie uczestniczy w misji zbawczo-ewangelizacyjnej, powierzonej przez Chrystusa do realizacji w świecie²⁴. Natomiast w sensie ścisłym, zgodnie z prawem kanonicznym, termin „katolik”²⁵ oznacza osobę ochrzczoneą w Kościele katolickim lub do niego włączoną, po ważnie przyjętym chrzcie w innym Kościele chrześcijańskim. Osoba ta powinna zachować potrójną więź ze wspólnotą Kościoła katolickiego²⁶, aczkolwiek stopień tej więzi bywa zróżnicowany²⁷. Katolicy więc, podobnie jak członkowie społeczności świeckich, posiadają podstawowe uprawnienie do stowarzyszania się. Mogą więc swobodnie zakładać stowarzyszenia lub do już założonych, swobodnie przystępować. Należy też dodać, że termin „stowarzyszenia katolickie” obejmuje zarówno stowarzyszenia kościelne, czyli erygowane przez kompetentną władzę kościelną, jak i inne stowarzyszenia katolików. Stąd też nazwa *stowarzyszenia katolickie* oznacza, że tylko kompetentna władza kościelna²⁸ może je zakładać lub przyznawać ten tytuł innym stowarzyszeniom realizującym cele zgodne z nauką Kościoła²⁹.

²³ Por. *Mała encyklopedia filozofii*, S. Jedynak (red.), Bydgoszcz – Lublin 2002, s. 202.

²⁴ Por. J. Krukowski, *Obecność katolików w życiu publicznym*, w: *Aktywność społeczna – warunki prawne i formy aktywności w społeczności świeckiej i kościelnej*, R. Szychmiller (red.), Olsztyn 1998, s. 148.

²⁵ Termin ten pochodzi od łacińskiego słowa *catholicus*, albo też od greckiego *katholikos* i oznacza ogólny. W literaturze wczesnochrześcijańskiej dominuje wyrażenie *Ecclesia Catholica* Kościół ogólny, tzn. ogół chrześcijan por. A. Bańkowski, *Etymologiczny słownik języka polskiego PWN od A – K*, t. 1, Warszawa 2000, s. 645.

²⁶ Osoby te muszą posiadać następujące przymioty: być ochrzczeni, być złączeni więzami wiary i sakramentów świętych oraz uznawać autorytet Biskupa Rzymu i innych biskupów pozostających we wspólnocie z nim por. KPK z 1983 kan. 204-205.

²⁷ Por. J. Krukowski, *Obecność katolików...* jw., s. 148.

²⁸ Wyrazem normatywnym tego zastrzeżenia jest kan. 300 KPK z 1983 r., w którym prawodawca kościelny zwraca uwagę, że „Żadne stowarzyszenie nie może przybrać nazwy *katolickie*, chyba że za zgodą kompetentnej władzy kościelnej, zgodnie z kan. 312”.

²⁹ Może to nastąpić w drodze formalnej nominacji przez kompetentną władzę kościelną zgodnie z dyspozycją kan. 312 KPK z 1983 r. Warto w tym miejscu wskazać, że Stowarzyszenie Ducha Świętego w Oławie, nie mogło być uznane za katolickie, gdyż nie uzyskało aprobaty ze strony kompetentnej władzy kościelnej, tj. Biskupa Archidiecezji Wrocławskiej. Było to następstwem nie spełnienia przez nie warunków wymaganych przez prawo kanoniczne. Szerzej na ten temat: H. Gulbinowicz, *Domanski poza Kościołem*, www.gazeta.olawa.pl/2000/inne/domanski/t2.htm (15.03.2004 r.).

Stowarzyszenia katolickie, w ramach wspólnoty Kościoła, nazywane są stowarzyszeniami wiernych – *associationes christifidelium*³⁰. Są one formą posłannictwa i braterstwa Chrystusowego, wyrazem poczucia odpowiedzialności za realizację misji Kościoła, w szczególności ujawniają pragnienia wiernych, aby między ich życiem praktycznym a wiarą istniała ścisła łączność³¹.

Również Sobór Watykański II wyraźnie podkreślił potrzebę rozwijania działalności apostołskiej, zwłaszcza przez włączenie laikat³², oraz zachęcił wiernych świeckich do harmonijnego współdziałania z hierarchią. Działanie Ducha Świętego w Kościele przez sakramenty oraz dary, którymi obdarzani są wierni wszystkich stanów, czyni ich zdatnymi i gotowymi do podejmowania rozmaitych dzieł lub funkcji mających na celu odnowę i dalszą pożyteczną rozbudowę Kościoła³³. W związku z tym, stają się oni odpowiedzialni za sprawę Kościoła³⁴.

Stanowisko Soboru w tej materii zostało wyrażone w Dekrecie *Apostolicam actuositatem* o apostołstwie świeckich³⁵, który stanowi, iż „apostołstwo zespołowe ma wielkie znaczenie, gdyż ścisłe połączenie sił uzdalnia do pełnego osiągnięcia wszystkich celów współczesnego apostołstwa i do skutecznej obrony jego dobra”. A zatem, Sobór podkreśla, aby „uniknąć rozpraszania sił, bowiem stowarzyszenia założone dla wspólnych działań apostołskich podtrzymują swoich członków i formują ich do apostołstwa, a ich pracę apostołską odpowiednio ustawiają i kierują nią tak, by można było spodziewać się stąd o wiele obfitszych owoców niż gdyby każdy działał pojedynczo”³⁶. Natomiast w innym miejscu Dekret *expressis verbis*

³⁰ Por. J. Pieńkos, *Słownik... jw.*, s. 55.

³¹ Por. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. II, Olsztyn 1986, s. 103.

³² Por. Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym Gaudium et spes*, wyjaśnia termin *laikat*, przez który należy rozumieć „wszystkich wiernych chrześcijan nie będących członkami stanu kapłańskiego i stanu zakonnego. (...) mianowicie wiernych chrześcijan, którzy jako wcieleni przez chrzest w Chrystusa, ustanowieni jako Lud Boży i uczynieni na swój sposób uczestnikami kapłańskiego, prokrońskiego i królewskiego urzędu Chrystusowego, ze swej strony sprawują właściwe całemu ludowi chrześcijańskiemu posłannictwo w Kościele i w świecie”.

³³ Por. Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym Gaudium et spes*, nr 12.

³⁴ Por. W. Nowicki, *Ruchy religijne w Polsce*, Chrześcijanin w świecie 1988, nr 177, s. 25.

³⁵ Por. zwłaszcza nr 18 i 19.

³⁶ Sobór Watykański II, Dekret *Apostolicam actuositatem* nr 18, w: Sobór... jw., s. 377-401.

wskazuje na stowarzyszenia, w ramach których ich członkowie, w oparciu o ich statuty i regulaminy, chcą wykonywać zbiorowo czynne apostołstwo³⁷.

Zawarte w dokumentach Soboru Watykańskiego II prawa człowieka można podzielić, jak zauważa to J. R. Gimenez na siedem podstawowych grup, a w każdej z nich wyróżnić szereg praw szczegółowych. Prawo do stowarzyszania się zostało przez niego zaklasyfikowane do drugiej grupy zatytułowanej: *Prawa człowieka jako bytu społecznego*³⁸. Wydaje się to potwierdzać jeden z dokumentów soborowych, w którym znalazło się stwierdzenie, że (...) „każdy człowiek ma prawo i obowiązek, by przyczyniać się w miarę możliwości do prawdziwego postępu własnego społeczeństwa”³⁹. W rozumieniu Soboru jest to także prawo do brania udziału w kierowaniu życiem społecznym, gospodarczym i kulturalnym.

Należy zauważyć, że możliwość realizacji przez chrześcijan, a ściślej mówiąc przez katolików, prawa do stowarzyszania się pojawia się na długo przed Soborem Watykańskim II. Było ono już przedmiotem wcześniejszych encyklik poświęconych sprawom społecznym. Serię owych wielkich encyklik społecznych otwiera *Rerum novarum*⁴⁰ Leona XIII, w której wymienia się prawo do stowarzyszania się wśród praw społecznych. Zagadnienie to zostało również uwzględnione przez kolejnych papieży, a w szczególności przez papieża Piusa XI w encyklice *Quadragesimo anno*⁴¹. Także Pius XII w przemówieniu radiowym z okazji pięćdziesiątej rocznicy ogłosze-

---

³⁷ Por. Tamże, nr 15. Szerzej na ten temat W. Wójcik, *Formy zespołowego apostołstwa świeckich w świetle Dekretu Apostolicam actuositatem*, Prawo Kanoniczne 13 (1970) nr 1-2, s. 190.

³⁸ J. R. Gimenez, *Vatican et les Droits de l'Homme*, Revue des Droits de l'Homme, 1969, nr 1, s. 41 i nn.

³⁹ Por. Sobór Watykański II, Konstytucja *Gaudium et spes*, nr 65.

⁴⁰ Została ona wydana 15.05.1891 r. Leon XIII, Encyklika *Rerum novarum*, w: Dokumenty nauki społecznej Kościoła, opracował M. Radwan, L. Dyczewski, L. Kamińska, A. Stanowski, cz. I, wyd. 2, Rzym – Lublin 1987, s. 63-92. W nr 38 wyżej wymienionej encykliki papież stanowił, że wolność tworzenia prywatnych stowarzyszeń ma człowiek na podstawie prawa natury. Dodatkowo w treści tej encykliki papież odwołuje się do godności osoby ludzkiej *dignitas personae*, aczkolwiek nie wyprowadzał z niej wyraźnie różnych praw człowieka. Uznawał ją za fundamentalną normę moralną. Szerzej na ten temat F. J. Mazurek, *Prawa człowieka...* jw., s. 38.

⁴¹ Została ona wydana 15.05.1931 r. Pius XI, Encyklika *Quadragesimo anno*, w: Dokumenty... jw., cz. I, wyd. 2, s. 105-146. Prawo do stowarzyszania się papież ten zaliczył do praw naturalnych.

nia *Rerum novarum*⁴², wymienił prawo do zrzeszania się. Z kolei, papież Jan XXIII w encyklice *Pacem in terris*⁴³, wymienił na szóstym miejscu jedno z podstawowych praw człowieka, mianowicie prawo do zrzeszania się. W kolejnej swojej encyklice, tj. *Mater et Magistra*⁴⁴ zaakcentował, że prawo to jest wprost konieczne. Następnie papież Paweł VI w encyklice *Populorum progressio*⁴⁵ koncentruje się wokół prawa do integralnego rozwoju osobowego, który obejmuje rozwój intelektualny, moralny i religijny⁴⁶. Rozwój integralny wyraża się, w uznawaniu prymatu wartości duchowych nad materialnymi, w akceptowaniu takich wartości jak modlitwa i kontemplacja⁴⁷. Jest on syntezą wszystkich praw człowieka. Tymczasem papież Jan Paweł II, prawo do zrzeszania się zaliczył do najważniejszych praw człowieka⁴⁸. Wolność zrzeszania się wiernych w Kościele jest autentycznym prawem, które nie jest jakiegoś rodzaju „ustępstwem” ze strony władzy, ale wywodzi się z Chrztu, jako z sakramentu, który wywołuje do aktywnego udziału w komunii i misji Kościoła⁴⁹. Jednak najobszerniejsze naświetlenie praw społecznych człowieka znalazło się w jego encyklice *Laborem exercens*⁵⁰. Prawa te pozwalają członkom

---

⁴² Przemówienie to zostało wygłoszone 01.06.1941 r. Pius XII, *Orędzie wygłoszone w dniu Zielonych Świąt*, w: Dokumenty... jw., cz. I, wyd. 2, s. 233-244. Papież podkreślał, że przede wszystkim prawo do stowarzyszania się mają pracownicy. Zgodnie ze stanowiskiem swoich poprzedników przypominał, że jest to ich prawo naturalne.

⁴³ Por. Jan XXIII, Encyklika *Pacem in terris*, nr 11-27, w: Dokumenty... jw., cz. I, wyd. 2, s. 361-401. Została ona opublikowana 11.04.1963 r. Jest nazywana *Wielką Kartą Praw Człowieka* por. S. Wyszynski, *Jan XXIII jako autor encykliki Pacem in terris*, *Zeszyty Naukowe KUL* 1964, nr 1, s. 3.

⁴⁴ Por. Jan XXIII, Encyklika *Mater et Magistra*, nr 146, w: Dokumenty... jw., cz. I, wyd. 2, s. 303-360. Dodatkowo zakres podmiotów uprawnionych do stowarzyszania się został rozszerzony o rolników.

⁴⁵ Paweł VI, Encyklika *Populorum progressio*, w: Dokumenty... jw., cz. II, wyd. 2, s. 7-37. Pochodzi z roku 1967. Została ona nazwana *Prawdziwym traktatem o prawie do rozwoju*, w dokumencie końcowym Synodu Biskupów *De iustitia in mundo*, nr 57.

⁴⁶ Por. Paweł VI, Encyklika *Populorum progressio* nr 14 i 35, w: Dokumenty... jw., cz. II, wyd. 2, s. 7-37.

⁴⁷ Por. Tamże, nr 20.

⁴⁸ Por. Jan Paweł II, *Na forum pokoju i sprawiedliwości*, Orędzie wygłoszone do Organizacji Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku 02.10.1979, w: Dokumenty... jw., cz. II, wyd. 2, s. 117-133.

⁴⁹ Por. Jan Paweł II, *O ruchach i stowarzyszeniach katolickich. Nowa epoka zrzeszeń katolików świeckich*, w: Przewodnik Kongresowy. III Ogólnopolski kongres ruchów i stowarzyszeń katolickich, Warszawa 2005, s. 8.

⁵⁰ Jan Paweł II, Encyklika *Laborem exercens*, w: Dokumenty... jw., cz. II, wyd. 2, s. 161-209. Została ona wydana 14.09.1981 r.

społeczności do brania aktywnego udziału w tworzeniu dóbr gospodarczych i kulturalnych, korzystania z tych dóbr oraz tworzenia grup pośrednich, czyli stowarzyszeń.

Ponadto Urząd Nauczycielski Kościoła również wypowiedział się na temat swobodnego prawa do zrzeszania się, które przysługuje każdemu człowiekowi i stanowi podstawę dla wszelkiej działalności zbiorowej⁵¹.

Mając powyższe na uwadze należy stwierdzić, że prawo chrześcijan do stowarzyszania się jest fundamentalnym prawem podmiotowym⁵². Ma ono swoje oparcie w dwóch źródłach. Pierwszym z nich jest naturalna godność osoby ludzkiej. To właśnie z godności osoby ludzkiej, która jest wartością niezbywalną i nienaruszalną, wyprowadza się prawo człowieka i w niej poszukuje się podstaw dla uzasadnienia normatywnej siły tych praw⁵³. Można powiedzieć, że w godności każdego z osobna zakorzenione są niezbywalne prawa⁵⁴. Jednocześnie bez zakorzenienia w jego godności, unosiłyby się w próżni i byłyby narażone na niebezpieczeństwo⁵⁵. Są one powszechne, nienaruszalne i nieutralne, dlatego nie można się ich w żaden sposób wyrzec, jedynie można z nich nie skorzystać⁵⁶. Prawo to powinno być uznane i chronione przez władzę każdej ludzkiej społeczności. Drugim fundamentalnym źródłem jest nadprzyrodzona godność osoby ludzkiej ochrzczonej i powołanie jej do uczestnictwa w misji Kościoła w świecie.

---

⁵¹ Por. Papieska Komisja *Justitia et Pax, Kościół i prawa człowieka*, Chrześcijanin w świecie 1977, nr 2, s. 21.

⁵² Por. J. Krukowski, *Prawo chrześcijan do stowarzyszania się i możliwość jego realizacji w prawie kanonicznym i polskim*, Kościół i Prawo 1991, t. IX, s. 192. Warto podać następującą definicję praw podmiotowych zaprezentowaną przez H. Waśkiewicz, iż: prawem podmiotowym jest oparta na „prawie – normie” przysługująca podmiotowi możliwość swobodnego, w zakresie określonym przez „prawo – normę”, podejmowania decyzji co do celów i sposobów dokonywania pewnych czynności ze skutkiem prawnym, swobodnego wykonywania decyzji oraz możliwość domagania się w związku z tym odpowiednich świadczeń ze strony innych podmiotów prawa. Szerzej na ten temat F. J. Mazurek, *Prawa człowieka... jw.*, s. 124 (przypis 46). Przeciwno zaliczeniu praw społecznych do kategorii praw podmiotowych *sensu stricto* są A. Volanthen, Ch. Beitz. Natomiast zwolennikiem zaliczenia praw społecznych do praw podmiotowych jest J. Lücke oraz nauka społeczna Kościoła.

⁵³ Por. F. J. Mazurek, *Prawa człowieka... jw.*, s. 6 i 7.

⁵⁴ Por. T. Styczeń, *Człowiek i jego prawa w nauczaniu Jana Pawła II, czyli chrześcijanin wobec wartości ludzkich dziś*, Ethos 1993, nr 2-3, s. 58.

⁵⁵ Por. A. Rauschner, *Jan Paweł o prawach człowieka*, Ethos 1993, nr 2-3, s. 65.

⁵⁶ Por. Jan XXIII, Encyklika *Pacem in terris*, nr 35, w: Dokumenty... jw., cz. I, wyd. 2, s. 361-402.

Prawo do zrzeszania się obejmuje: prawo do zakładania stowarzyszeń, wstępowania do już istniejących oraz prawo kierowania stowarzyszeniami. Kościół katolicki wyraźnie podkreśla, że powszechne prawo do zrzeszania się odpowiada prawdziwemu dobru jednostki i społeczeństwa oraz wywodzi się z prawa naturalnego, a także należy do podstawowych uprawnień osoby ludzkiej⁵⁷.

Należy zauważyć, wyraźne odzwierciedlenie nauki zawartej w dokumentach społecznych Kościoła i Soboru Watykańskiego II w obowiązującym Kodeksie Prawa Kanonicznego, zwłaszcza w Księdze II *Lud Boży*, gdzie prawodawca kościelny w jednym z kanonów stanowi, że: „Wierni mają prawo swobodnego zakładania stowarzyszeń i kierowania nimi dla celów miłości lub pobożności albo dla ożywiania chrześcijańskiego powołania w świecie”⁵⁸. Oznacza to, że prawo chrześcijan do stowarzyszania się jest traktowane jako prawo wolnościowe. A zatem skodyfikowanie tego prawa jest zapewne pozytywną nowością⁵⁹.

Wobec powyższego, stowarzyszanie się chrześcijan jest przejawem funkcjonowania wolności należnej im z racji niezależnych od wszelkiej władzy ludzkiej, zarówno kościelnej, jak i państwowej⁶⁰. Zadaniem władzy jest uznanie prawa i zabezpieczenie warunków do jego realizacji zarówno w porządku kościelnym, jak i państwowym. Żadna władza nie może odebrać tego prawa ani postawić takich ograniczeń, które uniemożliwiłyby korzystanie z niego. Warto jednak zaznaczyć, że zawsze winno być ono uzgodnione z wymogami dobra wspólnego każdej ludzkiej społeczności, zarówno kościelnej jak i państwowej⁶¹.

II. Geneza i historia stowarzyszeń katolickich w Polsce

Od początku istnienia Kościoła ludzie świeccy udzielali Apostołom i ich następcom pomocy w ich ewangelizacyjnej posłudze⁶².

---

⁵⁷ Por. Leon XIII, Encyklika *Rerum novarum*, nr 30 i nn, w: Dokumenty... jw., cz. I, wyd. 2, s. 63-92.

⁵⁸ Por. KPK z 1983 r., kan. 215.

⁵⁹ Por. L. Gerosa, *Prawo...* jw., s. 308. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r. nie zawierał takiego stwierdzenia, bowiem kan. 684 ograniczał się jedynie do pochwał tych wiernych, którzy pragnęli wstąpić do stowarzyszeń erygowanych lub zalecanych przez hierarchię.

⁶⁰ Por. J. Krukowski, *Prawo chrześcijan...* jw., s. 193.

⁶¹ Tamże.

⁶² Por. M. Tunkiewicz, *Potrzeba przywrócenia Akcji Katolickiej*, w: Aktywność społeczna... jw., s. 51.

W ciągu wieków współpraca ta układała się różnie, czasami przybierała na sile, innym razem słabła⁶³.

Pierwsze zrzeszenia katolickie powstały w XI wieku w Europie. W Polsce upodabniały się niekiedy do bractwa kościelnego. Wyróżały interesy zawodowe osób oraz potrzeby ich rodzin⁶⁴. Jednakże czynniki społeczno-polityczne i gospodarcze, a także rewolucje nowożytnie, stały się przesłankami niszczącymi i podważającymi wolność stowarzyszania się⁶⁵. Sytuacja ta jednak zmieniła się w II poł. XIX w. zwłaszcza po ukazaniu się encykliki papieża Leona XIII *Rerum novarum*. Równocześnie nastąpił rozwój i upowszechnienie społecznej myśli katolickiej oraz rozpoczął się etap kształtowania ruchu chrześcijańsko-społecznego. Świadczą o tym niezliczone powstające chrześcijańskie związki zawodowe i stowarzyszenia katolickie. Przykładem mogą być Katolickie Stowarzyszenia Robotnicze działające, m.in. na terenie Galicji – Katolickie Stowarzyszenie „Jedność”, które powstało w 1896 r., w celu zaspokajania „moralnych i materialnych potrzeb klasy robotniczej na podstawie zasad katolickich i narodowych”⁶⁶. W latach 90-tych XIX wieku w Galicji różnych stowarzyszeń było około 100, a liczba ich członków przekraczała 5 tysięcy. Z kolei, w Wielkopolsce i na Pomorzu aktywnie rozwijało się Katolickie Towarzystwo Robotników założone w 1892 r. przez ks. Antoniego Stychła⁶⁷. Na terenach tych do 1900 r. stowarzyszeń było około 43, które połączono tworząc Związek Katolickich Towarzystw Robotników Polskich. Już w 1913 roku skupiał on w Wielkopolsce i na Pomorzu 276 towarzystw robotniczych i liczył 31 tys. 172 członków⁶⁸. Tymczasem w Królestwie Polskim w 1891 r. o. Honorat Koźmiński powołał męskie zgromadzenie bezhabitowe – Braci Sług Maryi Niepokalanej, które zajmowało się młodzieżą robotniczą i rzemieślniczą w miastach oraz młodzieżą rolniczą na wsi⁶⁹. W 1905 r. ks.

---

⁶³ Por. Tamże.

⁶⁴ Z. Skwierczyński, *Katolickie Stowarzyszenia*, w: Encyklopedia katolicka, Migut B. (red.), t. 8, Lublin 2000, kol. 1093.

⁶⁵ Warto w tym miejscu wskazać dekret J. Le Chapeliera z 1791 r.

⁶⁶ Por. R. Bender, *Encyklopedia „Białych Płam”*, t. IX (Je – Ko), A. Winiarczyk (red.), Radom 2002, s. 156.

⁶⁷ Por. Tamże.

⁶⁸ Por. Tamże, s. 155-157.

⁶⁹ Por. Tamże, s. 156.

Marceli Godlewski założył Stowarzyszenie Robotników Chrześcijańskich, które z inicjatywy ks. A. Szaniawskiego złączono z Częstochowskim Katolickim Stowarzyszeniem Robotników Polskich. Katolickie Stowarzyszenia Robotnicze tworzone też poza Królestwem, m.in. w Wilnie, Grodnie, Białymstoku⁷⁰.

Warto zauważyć, że prekursorami stowarzyszeń katolickich byli jednakże przedstawiciele środowiska rzemieślniczego, którzy szczególną uwagę zwracali na pogłębianie wiedzy religijnej i postawy moralne⁷¹. Katolickie Stowarzyszenia Rzemieślnicze najwcześniej pojawiły się w zaborze austriackim, bowiem już w 1868 r. we Lwowie powstało Katolickie Stowarzyszenie Czeladzi Rzemieślniczej „Gwiazda”, a w 1899 r. pojawiła się rzemieślnicza „Skala”⁷². Tymczasem w 1895 r. utworzono w Galicji Katolickie Stowarzyszenie Rękodzielników „Zgoda” oraz Stowarzyszenie Młodzieży Rękodzielniczej św. Józefa⁷³. Od 1881 r. w Tarnowie ks. Antoni Kopyciński patronował rzemieślnikom w stowarzyszeniu „Gwiazda”⁷⁴. W Białej od 1888 r. istniało Katolickie Stowarzyszenie Polskich Czeladników, natomiast w Krakowie w 1895 r. powstała opieka św. Stanisława Kostki nad Uczącą się Młodzieżą Rękodzielniczą, lecz stowarzyszenie to w 1906 r. ks. Mieczysław Kuznowicz przekształcił w Polski Związek Katolickich Uczniów Rękodzielniczych, który w 1913 r. skupiał 12 tys. działaczy⁷⁵. W Wielkopolsce i na Pomorzu zostało powołane w 1862 r. w Poznaniu przez ks. Józefa Poszwińskiego Bractwo św. Stanisława, zrzeszające rzemieślników⁷⁶. Nieco później, tj. w 1885 r. powstało w Poznaniu Katolickie Towarzystwo Rzemieślników działające pod patronatem ks. Antoniego Sychła⁷⁷. Na tych terenach do zakładania stowarzyszeń zachęcał arcybiskup gnieźnieńsko-poznański Mieczysław Halka – Ledóchowski. W 1914 r. powołano w Poznaniu Związek Młodzieży Starszej i Czeladzi Katolickiej⁷⁸. W tym samym okresie utworzono również Stowarzyszenie Kierowników To-

---

⁷⁰ Por. Tamże.

⁷¹ Por. Tamże, s. 157-159.

⁷² Por. Tamże, s. 157.

⁷³ Por. Tamże.

⁷⁴ Por. Tamże, s. 158.

⁷⁵ Por. Tamże.

⁷⁶ Por. Tamże.

⁷⁷ Por. Tamże.

⁷⁸ Por. Tamże.

warzystw Młodzieży Katolickiej zrzeszające około 200 organizacji lokalnych w archidiecezji gnieźnieńsko-poznańskiej, w tym także środowiska rzemieślnicze⁷⁹. W zaborze rosyjskim po stłumieniu powstania 1863/64 aż do rewolucji 1905 r. terror i ucisk władz carskich uniemożliwił tworzenie Katolickich Stowarzyszeń Rzemieślniczych⁸⁰. Dopiero w latach 1905-1907 w Królestwie Polskim powstało wiele stowarzyszeń rzemieślniczych oraz zbliżonych do nich, używających w swych nazwach przymiotników „katolicki”, albo „chrześcijański”, w szczególności założone w 1906 r. we Włocławku za sprawą ks. Józefa Mańkiewicza Chrześcijańskie Stowarzyszenie Rzemieślników i Przemysłowców pod wezwaniem św. Józefa⁸¹.

Organizacje zrzeszające katolicką młodzież męską i żeńską obejmowały inicjatywy podejmowane przed I wojną światową głównie w Wielkopolsce, gdzie w 1913 r. w archidiecezji poznańskiej funkcjonowały 63 towarzystwa młodzieżowe, w szczególności Towarzystwo Opieki nad Młodzieżą Katolicką, Towarzystwo Młodzieży⁸². Należy zauważyć, że na Śląsku pruskim pod koniec XIX w. powołano kilkadziesiąt organizacji młodzieżowych najczęściej w formie Towarzystw św. Alojzego w Bytomiu, Siemianowicach, Rybniku⁸³. Po odzyskaniu niepodległości rozwijały się one w skali krajowej w ramach stowarzyszeń, organizacji, ruchów. Działalność Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej koordynowana była w diecezjach przez Związki Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej Męskiej i Żeńskiej⁸⁴. W roku 1926 związków tych było około 19, a skupiały ponad 2000 stowarzyszeń lokalnych. Jako pierwszy utworzony został w 1919 r. w Poznaniu diecezjalny Związek Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej Żeńskiej, nazwany później Związkiem Młodych Polek⁸⁵.

Organizacje te odwoływały się do społecznego nauczania Kościoła, wprowadzały je w życie i popularyzowały przyczyniając się do budzenia świadomości i społecznej aktywności katolików⁸⁶.

---

⁷⁹ Por. Tamże.

⁸⁰ Por. Tamże.

⁸¹ Por. Tamże.

⁸² Por. *Encyklopedia... jw.*, s. 1112.

⁸³ Por. Tamże.

⁸⁴ Por. Tamże.

⁸⁵ Por. Tamże.

⁸⁶ Por. Z. Skwierczyński, *Katolickie... jw.*, kol. 1093. Należy dodać, że w tamtych czasach organizowane były kongresy katolików, tygodnie społeczne a nawet ustalono konkretny termin poświęcony katolikom, tzw. dzień katolików.

Ukazując sytuację prawną stowarzyszeń katolickich, słuszne wydaje się w tym miejscu przedstawienie regulacji prawa państwowego, bowiem były one szczególnym przedmiotem jego zainteresowania.

Jak już było o tym wspomniane w chwili powstania odrodzonego państwa polskiego ziemie trzech zaborów nie przedstawiały w tym zakresie pustki organizacyjnej. Istniały liczne stowarzyszenia inteligencji, robotników, stowarzyszenia religijne, które były ściśle związane z Kościołem, bądź wbudowane bezpośrednio w jego struktury, jak np. bractwa bądź podlegały też patronatowi duchowieństwa, jak np. stowarzyszenia robotnicze⁸⁷.

W okresie międzywojennym stowarzyszenia wiernych były regulowane przez *Kodeks Prawa Kanonicznego* z 1917 r.⁸⁸, a Kościół w Polsce cieszył się pełną autonomią. Istniały wówczas w Polsce wszystkie możliwe formy stowarzyszeń, przewidziane w prawie kanonicznym⁸⁹. Stowarzyszenia te miały jednocześnie zagwarantowaną autonomię w systemie prawa państwowego na mocy następujących aktów normatywnych: Dekretu *O stowarzyszeniach*⁹⁰ oraz Konstytucji z 1921 r.⁹¹ gwarantującej Kościołowi możliwość rządzenia się własnym prawem, czyli prawem kanonicznym⁹². Regulacja ta oznaczała, że państwo z góry uznało prawo Kościoła za podstawę kościelnego samorządu⁹³. Tymczasem bliższe określenie

---

⁸⁷ Por. C. Strzeszewski, *Stowarzyszenia katolickie w II Rzeczypospolitej*, Roczniki Teologiczno-Kanoniczne, 1988, z. 5, s. 33.

⁸⁸ Codex Iuris Canonici, Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus. Praefatione, fontium annotatione et indice analytico-alphabetico ab E. mo Petro Card. Gasparri auctus, Romae 1936. Przepisy dotyczące stowarzyszeń były zawarte w kan. 681-725. Przepisy te jednak odnosiły się tylko do stowarzyszeń osób świeckich, gdyż termin *fideles* – wierni, podmiotowo dotyczył osób świeckich por. J. Krukowski, *Prawo chrześcijańskie*, s. 194.

⁸⁹ Por. Tamże, s. 202.

⁹⁰ Został on wydany 03.01.1919 r. (Dziennik Praw Państwa Polskiego nr 3, poz. 88).

⁹¹ Została ona wydana 21.03.1921 r. (Dz. U. nr 44, poz. 267).

⁹² Zob. art. 110-113 i art. 120, a zwłaszcza art. 114, Konstytucji z 1921 r., którego brzmienie było następujące: „Wyznanie rzymsko-katolickie, będące religią przeważającą większość narodu, zajmuje w państwie naczelną stanowisko wśród równouprawnionych wyznań. Kościół rzymsko-katolicki rządzi się własnymi prawami. Stosunek państwa do Kościoła będzie określony na podstawie układu ze Stolicą Apostolską, który podlega ratyfikacji przez Sejm”. Przepis tego artykułu wyróżniał w pewien sposób Kościół katolicki. Regulacji takiej nie miały inne wyznania.

⁹³ Por. T. Biedroń, *Zagadnienia społeczno-filozoficzne. Organizacje młodzieży katolickiej w Polsce w latach 1945-1953*, Kraków 1991, s. 17.

stosunku Państwa do Kościoła miało nastąpić w Konkordacie, który został podpisany ze Stolicą Apostolską w 1925 r.⁹⁴. Gwarantował on Kościołowi katolickiemu pełną autonomię i szeroką swobodę działania⁹⁵.

W okresie międzywojennym, sytuacja stowarzyszeń katolickich była uprzywilejowana. Wyrazem tego było rozporządzenie Prezydenta – *Prawo o stowarzyszeniach*⁹⁶ oraz rozporządzenie Rady Ministrów *O stowarzyszeniach służących katolickim celom religijnym i wyznaniowym*⁹⁷. Powyższe rozporządzenie Prezydenta w przepisie art. 9 pkt a „wyłączało spod tego prawa zakony i kongregacje duchowne oraz inne zrzeszenia, mające wyłącznie i bezpośrednio na celu wykonywanie kultu religijnego prawnie uznanych kościołów i związków religijnych”. Dodatkowo, przepis art. 10, upoważniał Radę Ministrów, by na wniosek Ministra Spraw Wewnętrznych w porozumieniu z Ministrem Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wprowadziła w drodze rozporządzenia odmienne zasady dla stowarzyszeń o celach religijnych i wyznaniowych, nie podlegających pod postanowienia przepisu art. 9 pkt a. Wobec powyższego do stowarzyszeń katolickich miały zastosowanie przepisy Kodeksu Prawa Kanonicznego, miarodajne również z punktu widzenia prawa państwowego⁹⁸. Natomiast rozporządzenie Rady Ministrów, przyznawało stowarzyszeniom służącym celom katolickim, religijnym i wyznaniowym szereg uprawnień, w szczególności możliwość zakładania oddziałów w drodze zgłoszenia ich przez centralę stowarzyszeń katolickich u właściwych władz administracyjnych lub przyjęcie w nich zasady bezwzględnej posłuszeństwa członków władzom stowarzyszenia w zakresie podstawowego celu tych stowarzyszeń⁹⁹. Jednak zastosowanie tych przepisów do danego stowarzyszenia było możliwe tylko po uprzednim przedstawieniu właściwemu wojewodzie dokumentu, wyrażającego zgodę lub aprobatę bisku-

---

⁹⁴ Został on podpisany w Rzymie 10.02.1925 roku. Z wejściem w życie Konkordatu traciły moc prawną wszystkie ustawy i rozporządzenia z nim sprzeczne por. przepis art. 25, (Dz. U. R. P. 1925, nr 27, poz. 501).

⁹⁵ Por. T. Biedroń, *Zagadnienia...* jw., s. 17.

⁹⁶ Zostało wydane dnia 27.10.1932 r. (Dz. U. nr 94, poz. 808).

⁹⁷ Zostało wydane dnia 28.01.1934 r. (Dz. U. nr 9, poz. 72).

⁹⁸ Por. T. Biedroń, *Zagadnienia...* jw., s. 18.

⁹⁹ Por. § 2 omawianego rozporządzenia Rady Ministrów z 1934 r.

pa diecezjalnego na powstanie lub uznanie tego stowarzyszenia za stowarzyszenie służące katolickim celom religijnym i wyznaniowym¹⁰⁰.

Po II wojnie światowej Kościół katolicki w Polsce stał się najsilniejszą i najbardziej wpływową instytucją w państwie¹⁰¹. Spowodowane to było zwiększającą się liczbą kapłanów, którzy pomagali zwykłym obywatelom i umieli doń przemawiać a także przywilejami, które uzyskał Kościół w okresie międzywojennym¹⁰². Wobec tak silnej pozycji w państwie władze komunistyczne zaczęły zaostriżać swój stosunek do Kościoła, zwłaszcza w odniesieniu do stowarzyszeń katolickich. Przejawem tego było, w szczególności rozszerzenie w przepisach prawnych zakresu ingerencji państwa w ruch stowarzyszeniowy¹⁰³. Dodatkowo znowelizowane rozporządzenie Rady Ministrów z 1934 r. umacniało nadzór administracji rządowej nad działalnością stowarzyszeń katolickich.

W tym okresie stowarzyszenia katolickie skupiały około pół miliona osób¹⁰⁴. Jak już wspomniano, stosunek państwa do Kościoła był wrogi, dlatego też rozpoczął się proces usuwania z życia publicznego wszystkich stowarzyszeń służących katolickim celom religijnym i wyznaniowym¹⁰⁵. Sytuacja taka była wynikiem umacniającej się ideologii marksistowskiej oraz przyjętej przez władze komunistyczne, koncepcji państwa laickiego, która zakładała pozba-

---

¹⁰⁰ Por. T Biedroń, *Zagadnienia...* jw., s. 20.

¹⁰¹ Por. Tamże.

¹⁰² Por. Tamże.

¹⁰³ Przykładem może być generalna klauzula, która uzależniała zarejestrowanie stowarzyszenia od zgodności jego działalności z pozytykiem społecznym określonym administracyjnie por. przepis art. 20 rozporządzenia Prezydenta *Prawo o stowarzyszeniach* z 1932 r. Dodatkowo organy administracji państwowej nadzorowały wszystkie stowarzyszenia. W przypadku, gdy działalność stowarzyszenia była sprzeczna z obowiązującym prawem lub ustalonym dla stowarzyszenia zakresem i sposobem działania *etc.*, władze mogły udzielić mu upomnienia, a nawet zawiesić działalność stowarzyszenia a następnie je rozwiązać (art. 16).

¹⁰⁴ Por. K. Kersten, *Narodziny systemu władzy. Polska 1943-1948*, Poznań 1990, s. 189. Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej i Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej skupiały w swoich kręgach największą liczbę katolików.

¹⁰⁵ Należy zauważyć, że pomimo tych trudności w tym okresie to właśnie stowarzyszenia katolickie przypominały o pielęgnowaniu tradycji narodowych, w szczególności obchodów trzeciomajowych. Szerzej na ten temat E. Later – Chodyłowa, *Tradycja obchodów Święta Konstytucji 3 maja wśród Polaków na emigracji – Norwegia*, www.pl-oslo.net/Konst-3maja.htm (15.03.2004 r.).

wienie Kościoła katolickiego jakichkolwiek możliwości wpływania na życie publiczne¹⁰⁶.

Władze Polski Ludowej znając pozycję Kościoła w Polsce nie odważyły się od razu na frontalny atak, jednak w miarę upływu czasu coraz bardziej zaostrzały przepisy względem Kościoła¹⁰⁷. Od 1947 r. pole działalności Kościoła zostało ograniczone, zwłaszcza w stosunku do stowarzyszeń katolickich, wobec których władze komunistyczne zajęły nieprzychylnie stanowisko¹⁰⁸. Dążenia te znalazły swój wyraz w dekreście Rady Ministrów z 1947 r.¹⁰⁹. Uchylił on rozporządzenie Rady Ministrów z 1934 r. *O stowarzyszeniach służących katolickim celom religijnym i wyznaniowym* „(...) jako podważające zasadę równouprawnienia wyznań”¹¹⁰. W rezultacie, zrzeszenia te zostały objęte ogólnymi przepisami ustawy prawa o stowarzyszeniach z 1932 roku. Akt ten zrównywał status prawny stowarzyszeń katolickich z innymi stowarzyszeniami oraz umożliwiał władzom kontrolę administracyjną i nadzór, a także reglamentowanie ich działalności¹¹¹. Władze zaczęły czynić liczne utrudnienia stowarzyszeniom katolickim na podstawie przepisów prawa o stowarzyszeniach, niejednokrotnie bezzasadne¹¹². Przykładem może być dekret Rady Państwa *O zmianie niektórych przepisów prawa o stowarzyszeniach*¹¹³, który zobowiązywał stowarzyszenia katolickie do przeprowadzenia w ciągu 90 dni ponownej rejestracji¹¹⁴, pod groźbą

¹⁰⁶ Por. M. Ordon, *Prawo o stowarzyszeniach jako instrument antykościelnej polityki władz komunistycznych w okresie Polski Ludowej – zarys problemu*, Studia z prawa wyznaniowego 2002, t. 4, s. 91.

¹⁰⁷ Tamże.

¹⁰⁸ Tamże. Wyrazem wrogości państwa może być, w szczególności odmowa rejestracji stowarzyszeń nowopowstałych, a także tych, które po wojnie zamierzały wznowić swoją działalność.

¹⁰⁹ Został wydany 02.10.1947 r. (Dz. U. nr 65, poz. 395). Należy zaznaczyć, że nie ukazało się żadne rozporządzenie wykonawcze określające tryb ewentualnego przerejestrowania istniejących stowarzyszeń.

¹¹⁰ Cyt. za: M. Ordon, *Prawo o stowarzyszeniach...* jw., s. 97.

¹¹¹ Por. J. Orłowska, *Problematyka nadzoru nad stowarzyszeniami w świetle reformy terenowych organów administracji państwowej*, Zeszyty Naukowe Akademii Spraw Wewnętrznych 1976, nr 12, s. 134.

¹¹² Tak trafnie podkreśla T. Biedroń, *Zagadnienia...* jw., s. 23.

¹¹³ Został on wydany 05.08.1949 r. (Dz. U. nr 45, poz. 335). Przepisy te zostały zebrane w opracowaniu Ministerstwa Spraw Wewnętrznych – Departament Społeczno-Administracyjny, *Stowarzyszenia, zgromadzenia, zbiórki publiczne, odznaki i mundury, zabawy publiczne*, Warszawa 1987.

¹¹⁴ Decydującą rolę w procesie ponownej rejestracji odgrywała opinia Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego (UBP). W przypadku stowarzyszeń katolickich, w kwestii ich rejestracji opinie UBP z zasady były negatywne.

ich likwidacji. Często uzależniano zarejestrowanie stowarzyszenia katolickiego od rezygnacji z udziału w nich księży. Do podania o rejestrację wymagano załączników, w szczególności statutu stowarzyszenia i listy jego członków z podaniem funkcji. Jednocześnie ujawnienie tych danych oznaczało dostarczenie Urzędowi Bezpieczeństwa Publicznego gotowego materiału operacyjnego przeciwko aktywnym społecznie katolikom¹¹⁵. Ten akt prawny został uznany przez Episkopat Polski za ingerencję władz państwowych w wewnętrzne życie Kościoła¹¹⁶. W rezultacie, działalność stowarzyszeń katolickich została zawieszona. Było to następstwem decyzji Episkopatu Polski z 03.11.1949 r. Tym samym autonomiczne grupy społeczne utraciły prawo do wyrażania swych interesów za pośrednictwem niezależnych stowarzyszeń¹¹⁷. Odtąd mogły funkcjonować tylko w oparciu o struktury parafialne.

Wskazane wyżej dążenia władzy państwowej, zostały przyjęte w przepisie art. 84 Konstytucji Polski Rzeczypospolitej Ludowej z 22.07.1952 r., gwarantującej obywatelom prawo do zrzeszania się nie w jakimkolwiek celu, lecz właśnie „w celu rozwoju aktywności politycznej, społecznej, gospodarczej i kulturalnej ludu pracującego miast i wsi”¹¹⁸. W konsekwencji, nazwę *stowarzyszenie* używano dla określenia organizacji o węższym zasięgu działania zarówno w sensie terytorialnym, jak i pod względem treści i sfery zainteresowań, w porównaniu z literą i duchem prawa o stowarzyszeniach z 1932 r.¹¹⁹

Oprócz tego władze komunistyczne do usuwania stowarzyszeń katolickich stosowały dodatkowe, pozaprawne metody działania¹²⁰. Należały do nich represjonowanie ich członków, czy stosowanie wobec nich różnych form nacisku. Celem tych metod było rozpracowywanie a następnie paraliżowanie ich działalności¹²¹.

---

¹¹⁵ Por. M. Ordon, *Prawo o stowarzyszeniach...* jw., s. 99.

¹¹⁶ Przedstawiciele Kościoła swoje stanowisko w tej sprawie wyrazili w oświadczeniu uchwalonym w dniu 21.09.1949 r. na Jasnej Górze, szerzej J. Krukowski, *Prawo chrześcijańskie...* jw., s. 204.

¹¹⁷ Por. Z. Skwierczyński, *Katolickie...* jw., kol. 1094.

¹¹⁸ (Dz. U. nr 7, poz. 36). Szerzej M. Fąka, *Państwowe prawo wyznaniowe – wybór tekstów źródłowych*, Warszawa 1978, s. 20.

¹¹⁹ Por. M. Rybicki, *Miejsce i rola organizacji społecznych w PRL a ich regulacja prawną*, PiP 1979, z. 1, s. 22.

¹²⁰ Określała je tajna instrukcja dla naczelników powiatowych urzędów bezpieczeństwa publicznego z 13.06.1947 r. wydana przez V departament Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego. Cyt. za: M. Ordon, *Prawo o stowarzyszeniach...* jw., s. 107.

¹²¹ Tamże, s. 108.

W latach 1949-1953 wszystkie formy organizacji społeczeństwa były podporządkowane państwowemu ośrodkom dyspozycyjnym. Okresowe przejawy liberalizacji tej polityki wynikały z sytuacji politycznej i gospodarczej w kraju¹²².

W wyniku „odwilży” politycznych w latach 1956, 1970, i 1980-81 powstawały grupy katolików świeckich, które otrzymywały status stowarzyszeń zarejestrowanych i legalizowane były w organach administracyjnych na podstawie prawa o stowarzyszeniach z 1932 r.¹²³ Jednak stowarzyszenia te nie miały statusu stowarzyszeń katolickich uznawanych przez kompetentne władze kościelne, bowiem „współdziałały z organami państwowymi, wspierały ich działanie lub nawet samodzielnie wykonywały zlecone im funkcje z natury swojej przynależne organom państwowym”¹²⁴.

W Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i innych państwach realnego socjalizmu jednostki pozbawiono praw do zbiorowej działalności niezależnej od administracji partyjnej i państwowej. Socjalistyczna koncepcja praw obywatelskich przyznawała szerokie kompetencje władzom państwowym w określaniu granic korzystania przez obywateli ze swoich praw¹²⁵. Prawo do stowarzyszania się w państwach socjalistycznych traktowane było jako jedno z praw politycznych. W praktyce oznaczało to ingerencję władz państwowych w sferę prawa do stowarzyszania się, w celu zabezpieczenia panującego ustroju politycznego. Organizacje powoływane przez władze były narzędziem kontroli państwa w różnych środowiskach społecznych¹²⁶. Pozycja stowarzyszeń sprowadziła się do „czynnika usługowego w stosunku do realizowanych funkcji państwa”¹²⁷.

Po okresie „wojującego ateizmu”¹²⁸, w nowych uwarunkowaniach społeczno-politycznych w Polsce po 1989 roku, powstała możliwość

---

¹²² Chodzi tu zwłaszcza o sytuację po roku 1968.

¹²³ Por. L. Wiśniewski, *O kryteriach zaliczania zrzeszeń do organizacji społecznych ludu pracującego*, PiP 1974, z. 4, s. 88 oraz M. Ordon, *Prawo o stowarzyszeniach...* jw., s. 100 (przypis 28). Było to Stowarzyszenie Katolików *Pax* a także Zrzeszenie Katolików *Caritas*.

¹²⁴ E. Smoktunowicz, *Podstawy prawne tworzenia i działalności organizacji społecznych w PRL*, Studia prawno-ekonomiczne 1979, t. 21, s. 7.

¹²⁵ J. Krukowski, *Prawo chrześcijan...* jw., s. 201.

¹²⁶ Por. Z. Skwierczyński, *Katolickie...* jw., kol. 1094.

¹²⁷ Por. J. Osuchowski, *Recenzja książki J. Romula – Państwo a stowarzyszenia w Polsce Ludowej*, PiP 1969, z. 12, s. 1064.

¹²⁸ A. Stelmachowski, *Kościół Katolicki w Polsce wobec wyzwań liberalizmu*, Roczniki Nauk Prawnych 1997, t. 7, s. 9.

przywrócenia wartości także prawu zrzeszania się w stowarzyszeniach¹²⁹. W 1989 roku została wydana nowa ustawa *Prawo o stowarzyszeniach*¹³⁰. Dodatkowo prawo do wolnego stowarzyszania się, już w innym wymiarze zostało zagwarantowane w ustawie zasadniczej¹³¹, ściślej w jej przepisie art. 58.

W rezultacie, stowarzyszenia katolickie na płaszczyźnie prawa państwowego mogą uzyskać osobowość cywilno-prawną po zarejestrowaniu statutu we właściwym sądzie rejestrowym¹³². Jest to najistotniejsza zmiana, obok przekazania niektórych zadań nadzorczych sądom działającym na wniosek organu administracji¹³³.

System komunistyczny, panujący w naszym kraju ponad czterdzieści pięć lat, pozostawił niezatarty ślad zarówno w świadomości, jak i w stylu życia wielu ludzi¹³⁴. Stąd, w powoływaniu do istnienia nowych katolickich stowarzyszeń pojawiło się wiele przeszkód, w szczególności brak doświadczeń w zakresie organizacji życia religijnego, postawa bierności i konsumpcyjnego stylu życia. Pomimo tych trudności podjęto próby budowy nowego ładu społecznego, gospodarczego, politycznego i kulturalnego¹³⁵. Te nowo powstałe organizacje nawiązywały do sposobów już sprawdzonych w historii, które kierowały się zasadami Ewangelii¹³⁶.

Ludność Polski znajdowała w okresie przemiany, od społeczeństwa tradycyjnego i totalitarnego do społeczeństwa pluralistyczne-

---

¹²⁹ J. Kosik, *O zarządzie i kontroli wewnętrznej stowarzyszenia według ustawy z 1989 r.*, w: *Z zagadnień prawa cywilnego* prof. A. Stelmachowskiego, Białystok 1991, s. 89.

¹³⁰ (Dz. U. nr 20, poz. 104 ze zm). Należy zauważyć, że nowa ustawa *Prawo o stowarzyszeniach* została wprowadzona również do węgierskiego systemu prawnego w tym samym roku. Jak dotąd, jedynie w Polsce i na Węgrzech istnieją odrębne ustawy regulujące status prawny omawianych tu form organizacyjno-prawnych. W pozostałych krajach Europy Środkowo-Wschodniej regulacje prawne wywodzą się z okresu rządów komunistycznych, bądź są uregulowane w kodeksie cywilnym albo ustawodawstwie o instytucjach dobroczynnych. Szerzej na ten temat E. Leś, *Organizacje obywatelskie w Europie Środkowo-Wschodniej*, Waszyngton 1994, s. 27-28.

¹³¹ Została wydana 02.04.1997 r., (Dz. U. nr 78, poz. 483).

¹³² Por. Ustawa *O stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej* z 17.05.1989, w szczególności przepis art. 34 ust. 1 pkt 1 i ust. 2-5, (Dz. U. nr 29, poz. 154 ze zm) por. także przepis art. 49 KrRejSU – ustawa o Krajowym Rejestrze Sądowym z 20.08.1997 r. (Dz. U. nr 121, poz. 769).

¹³³ Por. M. Wierzbowski, *Nowe prawo o stowarzyszeniach*, PiP 1989, z. 7, s. 16 i 22.

¹³⁴ Por. K. Pawlina, *Organizacja duszpasterstwa młodzieży w Polsce po II wojnie światowej*, *Roczniki Teologiczne* 1991-1992, z. 6, s. 135.

¹³⁵ Por. Tamże.

¹³⁶ Por. Tamże.

go i demokratycznego¹³⁷. Pomimo tego wykazała znaczący wzrost pod względem liczebnym w przynależeniu do Kościoła. Należy zauważyć, że w okresie przejściowym wskaźnik wierzących wzrósł, zwłaszcza wśród ludności miejskiej, inteligencji i młodzieży¹³⁸.

Rozwój nowych stowarzyszeń w Kościele jest ważny, bowiem stwarzają one środowiska na „miarę ludzką”, w których wiara jest otwarcie akceptowana, wyznawana i żyje się nią na co dzień¹³⁹. W ówczesnych czasach rozwój stowarzyszeń nie jest jeszcze zjawiskiem masowym, chociaż pewne zmiany liczbowe są już na tym obszarze widoczne¹⁴⁰.

¹³⁷ Por. W. Piwowski, *Przemiany religijności społeczeństwa polskiego w tworzącej się demokracji*, Ethos 1992, nr 2-3, s. 72.

¹³⁸ Warto w tym miejscu wskazać na działanie stowarzyszeń katolickich w Austrii, gdzie pełnią one rolę łącznika między społeczeństwem a duchownymi. Ich działalność obejmuje parafie, a także działalność w skali ogólnokrajowej. Należą do nich, w szczególności Stowarzyszenia Rodzin Katolickich *Verband Katholischer Familien*, czy Katolickie Stowarzyszenie Akademickie *Katholische Akademikerverband* por. A. Hess, *Państwo a Kościół. Doświadczenia austriackie*, Kraków 2003, s. 97. W roku 1991 wierzących w Polsce było około 89,9 % według subiektywnych deklaracji respondentów.

¹³⁹ J. Mariański, *Kościół katolicki w społeczeństwie obywatelskim*, Lublin 1998, s. 134.

¹⁴⁰ Stowarzyszeń w Kościele jest bardzo dużo o czym świadczy zorganizowany w 1997 r. I Kongres Ruchów i Stowarzyszeń Katolickich w Białymstoku. Z kolei w dniach 24-25.11.2000 r. odbył się II Ogólnopolski Kongres Ruchów i Stowarzyszeń Katolickich w Warszawie, który został poprzedzony Diecezjalnymi Kongresami Ruchów i Stowarzyszeń. Odbyły się one na przestrzeni maja 1998 r. do marca 1999 r. Uczestniczyło w nich ponad 150 tys. animatorów por. A. Petrowa – Wasilewicz, *Leksykon ruchów i stowarzyszeń w Kościele*, Warszawa 2000 (wstęp). Dodatkowo Autorka przedstawia wykaz stowarzyszeń, które działają na terenie Polski. Należy dodać, że w II Kongresie Ruchów i Stowarzyszeń Katolickich w Polsce uczestniczyło ok. 1200 przedstawicieli ruchów i stowarzyszeń. Treścią tego Kongresu były słowa: *Otrzymacie Jego moc i będziecie Moimi świadkami, aż po krańce ziemi* (Dz 1,8). Szerzej na ten temat E. Poleszak, *II Kongres Ruchów i Stowarzyszeń Katolickich w Polsce*, www.wzch.org.pl/archiwum/kongres.htm (15.03.2004). Tymczasem sesja inauguracyjna III Ogólnopolski Kongres Ruchów i Stowarzyszeń Katolickich odbyła się w dniach 11-12.06.2005 r. Kongres ten na płaszczyźnie ogólnopolskiej potrwa do 17.06.2007 r. i będzie odbywał się poprzez spotkania – Kongresy Tematyczne, których jest 14 oraz przy wykorzystaniu Kongresowego adresu internetowego www.kongresruchow.pl (11.06.2005). Zostało powołanych 14 zespołów, które koordynują pracę w 14 ważniejszych obszarach aktywności apostołskiej ruchów i stowarzyszeń katolickich. A zatem I Kongres tematyczny poświęcony został rodzinie – „Rola rodziny chrześcijańskiej w społeczeństwie zsekularyzowanym” – prelegenci Irena i Jerzy Grzybowscy (miejsce spotkania: Centrum Kultury „Civitas Christiana”, ul. Piękna 16 B, 15.10.2005, Warszawa godz. 10-15.00, www.kongresruchow.pl/rodzina), II Kongres poświęcony został ekologii „Chrześcijanin a ekologia” – prelegent o. Stanisław Jaromi, Ruch Ekologiczny św. Franciszka z Asyżu (miejsce spotkania: Dom

pielgrzyma Amicus, ul. Hozjusza 2, 19.11.2005, Warszawa, godz. 10-15.00, www.kongresruchow.pl/ekologia), III Kongres tematyczny poświęcony został formacji duchowej „Mistyka drogą rozwoju duchowego” – prelegenci o. Adam Schulz SJ, Ogólnopolska Rada Ruchów Katolickich, o. Włodzimierz Tochmański OCD, Karmelitański Zakon Świecki (miejsce spotkania: Dom Pielgrzyma Amicus, ul. Hozjusza 2, 10.12.2005, Warszawa, godz. 10-15.00, www.kongresruchow.pl/formacja), IV Kongres tematyczny poświęcony został kulturze „Miejsce kultury inspirowanej Dobrą Nowiną” – prelegent Piotr Hoffmann, Katolickie Stowarzyszenie „Civitas Christiana” (miejsce spotkania: Dom Pielgrzyma Amicus, ul. Hozjusza 2, 28.01.2006, Warszawa, godz. 10-15.00, www.kongresruchow.pl/kultura), V Kongres tematyczny poświęcony został ubogim „W służbie ubogim” – prelegent Regina Pruszyńska, Federacja Sodalitacji Mariańskich (miejsce spotkania: Dom Pielgrzyma Amicus, ul. Hozjusza 2, 18.02.2006, Warszawa, godz. 10-15.00, www.kongresruchow.pl/ubodzy), VI Kongres tematyczny poświęcony został globalizacji „Ruchy katolickie w epoce globalizacji” – prelegent ks. Robert Saltini, Ruch Focolari i Ruch Szensztacki (miejsce spotkania: Dom Pielgrzyma Amicus, ul. Hozjusza 2, 25.03.2006, Warszawa, godz. 10-15.00, www.kongresruchow.pl/globalizacja), VII Kongres tematyczny poświęcony został młodzieży „Co ruchy mają do zaproponowania młodzieży” – prelegent ks. Andrzej Pawlak, Ruch Światło – Życie (miejsce spotkania: Dom Pielgrzyma Amicus, ul. Hozjusza 2, 20.05.2006, Warszawa, godz. 10-15.00, www.kongresruchow.pl/mlodzicz), VIII Kongres tematyczny poświęcony został dzieciom „Wspólnota dzieciom, dzieci wspólnocie” – prelegent s. Bożena Kolczyńska USJK, Eucharystyczny Ruch Młodych (miejsce spotkania: Dom Pielgrzyma Amicus, ul. Hozjusza 2, 10.06.2006, Warszawa, godz. 10-15.00, www.kongresruchow.pl/dzieci), IX Kongres tematyczny poświęcony został konsumpcji „Ewangelizacja postawy konsumpcyjnej” – prelegent Radosław Krawczyk, Ruch Rodzin Nazaretańskich (miejsce spotkania: Dom Pielgrzyma Amicus, ul. Hozjusza 2, 21.10.2006, Warszawa, godz. 10-15.00, www.kongresruchow.pl/konsumpcja), X Kongres tematyczny poświęcony został ewangelizacji „Jak dziś głosić Dobrą Nowinę?” – prelegent Małgorzata Stuła – Topolska, Odnowa w Duchu Świętym (miejsce spotkania: Dom Pielgrzyma Amicus, ul. Hozjusza 2, 25.11.2006, Warszawa, godz. 10-15.00, www.kongresruchow.pl/ewangelizacja), XI Kongres tematyczny poświęcony został promocji życia „Promocja życia sprawą podstawową” – prelegent Paweł Wośicki, Polska Federacja Obrony Ruchów Obrony Życia (miejsce spotkania: Dom Pielgrzyma Amicus, ul. Hozjusza 2, 16.12.2006, Warszawa, godz. 10-15.00, www.kongresruchow.pl/obronazycia), XII Kongres tematyczny poświęcony został życiu gospodarczemu „Chrześcijańskim w życiu gospodarczym” – prelegent Jan Solfadczuk, Wspólnota Życia Chrześcijańskiego (miejsce spotkania: Dom Pielgrzyma Amicus, ul. Hozjusza 2, 27.01.2007, Warszawa, godz. 10-15.00, www.kongresruchow.pl/gospodarka), XIII Kongres tematyczny poświęcony został osobom starszym „Apostolstwo osób starszych” – prelegent Barbara Krzyżagórska, Legion Maryi (miejsce spotkania: Dom Pielgrzyma Amicus, ul. Hozjusza 2, 17.02.2007, Warszawa, godz. 10-15.00, www.kongresruchow.pl/seniorzy), XIV Kongres tematyczny poświęcony został środowiskom społecznego przekazu „Media miejscem ewangelizacji i troski człowieka” – prelegent Stanisław Latek, Klub Inteligencji Katolickiej (miejsce spotkania: Dom Pielgrzyma Amicus, ul. Hozjusza 2, 31.03.2007, Warszawa, godz. 10-15.00, www.kongresruchow.pl/media). Hasłem tego Kongresu są słowa „Przyszedłem rzucić ogień na ziemię i jakże bardzo pragnę, żeby on już zapłonął (Łk 12, 49)”, natomiast drugie motto brzmi: „Zło dobrem zwyciężaj”. Szerzej na ten temat Ogólnopolska Rada Ruchów Katolickich, *Przewodnik Kongresowy. III Ogólnopolski Kongres...* jw., s. 6 i nn.

III. Rodzaje stowarzyszeń katolickich

W normach ogólnych o stowarzyszeniach wiernych¹⁴¹ prawodawca kościelny w obowiązującym Kodeksie¹⁴² proponuje własną typologię kodeksową, w której wyróżnia stowarzyszenia publiczne¹⁴³, stowarzyszenia prywatne¹⁴⁴ oraz stowarzyszenia faktyczne, które powstały z prywatnej inicjatywy wiernych dla realizacji celów związanych, w jakimś stopniu, z misją Kościoła w świecie¹⁴⁵. Podział taki jest możliwy przy wprowadzeniu kryterium „uznania”. Rozróżnienie to jest równocześnie najważniejsze w normach kodeksowych i najnowsze w prawie kanonicznym¹⁴⁶. Jednocześnie świadczy to o wzorowaniu się ustawodawcy kościelnego na państwowej doktrynie prawnej o stowarzyszeniach, gdyż katolicka tradycja kanoniczna zawsze uważała za niemożliwe do zastosowania, w odniesieniu do prawnego systemu Kościoła, rozróżnienie między tym, co publiczne i prywatne¹⁴⁷. „W rzeczywistości rozróżnienie między stowarzyszeniami publicznymi i prywatnymi nie ma zamiaru mie-

¹⁴¹ Por. kan. 298-311 KPK z 1983 r.

¹⁴² Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r. wyróżniał trzy rodzaje stowarzyszeń: trzecie zakony świeckie *tertii ordines saeculares*, bractwa (zwykle i arcybractwa) *confraternitates*, *archiconfraternitates* i związki pobożne (zwykle i macierzyste) *piae uniones*, *piae uniones primariae* por. kan. 700. Te pierwsze, to stowarzyszenie złożone z ludzi w świecie żyjących, którzy starają się w sposób odpowiedni ich życiu wśród świata dążyć do chrześcijańskiej doskonałości pod kierunkiem i według ducha jakiegoś zakonu, zachowując reguły zatwierdzone przez Stolicę Apostolską (kan. 702 § 1). Drugie, to pobożny związek, założony w formie ciała organicznego, czyli sodalicja dla pomnożenia kultu publicznego (kan. 707). Natomiast trzecie, to stowarzyszenie wiernych utworzone w celu wykonywania dzieł pobożności i miłości chrześcijańskiej. Związek pobożny założony w formie ciała organicznego, zowie się sodalicją *sodalitium* por. F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 1, Opole 1957, s. 772-775.

¹⁴³ Por. KPK z 1983 r., kan. 301 § 3 i kan. 312-320.

¹⁴⁴ Por. KPK z 1983 r., kan. 321-326.

¹⁴⁵ J. Krukowski, *Prawo chrześcijan... jw.*, s. 196. Należy zauważyć, że Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r. ze względu na rodzaj „uznania”, wyróżniał dwa rodzaje stowarzyszeń. Pierwsze to stowarzyszenia erygowane, czyli te, które zostały powołane do bytu aktem kompetentnego przełożonego kościelnego, a tym samym uzyskały osobowość prawną na forum kościelnym, natomiast drugie to stowarzyszenia aprobowane, czyli te, które mogły powstać z prywatnej inicjatywy wiernych, ale dopiero po zgłoszeniu tego rodzaju inicjatywy uzyskały uznanie ze strony kompetentnej władzy kościelnej. Dodatkowo Kodeks ten nie zabraniał wiernym zakładania stowarzyszeń *de facto*, czyli takich, które nie ubiegały się o uznanie ze strony kompetentnej władzy kościelnej. Jednakże nie miały one żadnego statusu prawnego w Kościele.

¹⁴⁶ Por. L. Gerosa, *Prawo... jw.*, s. 310.

¹⁴⁷ Tamże.

rzyć się ze złożonymi kwestiami teoretycznymi i doktrynalnymi, ale stara się po prostu odpowiedzieć, być może w sposób dyskusyjny, na pewne wymaganie o charakterze praktycznym i marginalnym¹⁴⁸. Można zauważyć, że pokrywa się ono częściowo z tradycyjnym rozróżnieniem na stowarzyszenia erygowane¹⁴⁹ i stowarzyszenia uznane¹⁵⁰.

W oparciu o kryterium zasięgu terytorialnego można wyróżnić trzy grupy stowarzyszeń publicznych *consociationes publicae*: pierwsza to stowarzyszenia powszechne – *consociationes universales* i międzynarodowe¹⁵¹ – *consociationes internationales*, druga grupa to krajowe¹⁵² – *consociationes nationales*, natomiast trzecia to stowarzyszenia diecezjalne¹⁵³ – *consociationes dioecesanae*¹⁵⁴.

Pierwszym kryterium charakterystycznym dla stowarzyszenia publicznego jest formalny akt erekcji ze strony kompetentnej władzy kościelnej¹⁵⁵. Dekret erekcyjny musi być wydany pisemnie, inaczej erekcja byłaby nieważna. W zależności od zasięgu terytorialnego stowarzyszenia, władzą kompetentną jest Stolica Święta w odniesieniu do stowarzyszeń powszechnych i międzynarodowych¹⁵⁶. Idąc dalej, Konferencja Episkopatu na swoim terytorium w odniesieniu do stowarzyszeń krajowych, czyli tych, które mocą samego aktu erekcyjnego są przeznaczone do prowadzenia działalności w całym kraju¹⁵⁷, także biskup diecezjalny, każdy na swoim terenie, ale nie administrator diecezjalny w odniesieniu do stowarzyszeń diecezjalnych, z wyjątkiem tych, których erygowa-

---

¹⁴⁸ Tamże (przypis nr 30).

¹⁴⁹ Por. KPK z 1983 r., kan. 298 § 2.

¹⁵⁰ Por. KPK z 1983 r., kan. 299 § 1 i 3.

¹⁵¹ Przykładem może być Międzynarodowe Katolickie Towarzystwo Wiejskie lub Międzynarodowe Stowarzyszenie Katolickie do spraw Radia i Telewizji.

¹⁵² Przykładem może być Katolickie Stowarzyszenie „Civitas Christiana”, czy Stowarzyszenie Rodzin Katolickich lub Ogólnopolskie Stowarzyszenie Prasy Parafialnej. W 1997 r. odbył się w parafii Św. Tomasza Apostoła w Warszawie I walny zjazd tego stowarzyszenia.

¹⁵³ Przykładem może być Katolickie Stowarzyszenie Emerytów i Rencistów im. Jana Pawła w Lublinie lub Katolickie Stowarzyszenie Niepełnosprawnych Archidiecezji Warszawskiej.

¹⁵⁴ Por. M. Daniluk, *Encyklopedia instytucji życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego*, Lublin 2000, s. 289.

¹⁵⁵ Por. KPK z 1983 r., kan. 301 § 3.

¹⁵⁶ Por. KPK z 1983 r., kan. 312 § 1 pkt 1.

¹⁵⁷ Por. KPK z 1983 r., kan. 312 § 1 pkt 2.

nie zostało innym zastrzeżone na podstawie przywileju apostołskiego¹⁵⁸.

Należy podkreślić, że zgodnie z dyspozycją prawodawcy kościelnego¹⁵⁹ przesłanką obligatoryjną do ważnego erygowania stowarzyszenia lub jego oddziału w diecezji, chociażby to się miało dokonać na mocy przywileju apostołskiego, jest wymagane pisemne zezwolenie biskupa diecezjalnego.

Publiczne stowarzyszenia mogą być erygowane przez władzę kościelną z własnej inicjatywy albo istniejące już wcześniej stowarzyszenia prywatne może ona przekształcić w stowarzyszenia publiczne, o ile wymaga tego konieczność lub pożytek Kościoła¹⁶⁰. Erekcja stowarzyszenia publicznego jest wyraźną formą uznania autentyczności charyzmatu, który dał mu początek¹⁶¹.

Drugim kryterium jest specjalne upoważnienie stowarzyszenia publicznego do występowania w „imieniu Kościoła” – *in nomine Ecclesiae*¹⁶². Oznacza to, że partycypuje ono w zadaniach Kościoła zarezerwowanych hierarchii. Upoważnienie do takich zadań otrzymuje ono na mocy specjalnej misji zawartej w samym akcie erekcji¹⁶³.

Trzecim i ostatnim kryterium jest stopień autonomii stowarzyszeń publicznych w relacji do kompetentnych organów władzy kościelnej¹⁶⁴. Zakres tej autonomii jest mniejszy niż w stosunku do stowarzyszeń prywatnych. Władza kościelna zagwarantowała sobie, w szczególności prawo do aprobaty statutów tych stowarzyszeń¹⁶⁵, „wyższe kierownictwo” w zarządzaniu¹⁶⁶, zatwierdzanie moderatora wybranego przez stowarzyszenia lub nominację moderatora, jak również nominację kapelana, czyli asystenta kościelnego – po wysłuchaniu, gdy to wskazane, wyższych urzędników stowarzyszenia¹⁶⁷, możliwość wprowadzenia zarządu komisarycznego i usunięcia moderatora¹⁶⁸, zniesienie stowarzyszenia według swego

---

¹⁵⁸ Por. KPK z 1983 r., kan. 312 § 1 pkt 3.

¹⁵⁹ Por. KPK z 1983 r., kan. 312 § 2.

¹⁶⁰ Por. KPK z 1983 r., kan. 301 § 1 i 2.

¹⁶¹ J. Krukowski, *Prawo chrześcijańskie*... jw., s. 196.

¹⁶² Tamże.

¹⁶³ Por. KPK z 1983 r., kan. 313.

¹⁶⁴ J. Krukowski, *Prawo chrześcijańskie*... jw., s. 197.

¹⁶⁵ Por. KPK z 1983 r., kan. 314.

¹⁶⁶ Por. KPK z 1983 r., kan. 315.

¹⁶⁷ Por. KPK z 1983 r., kan. 317 § 1.

¹⁶⁸ Por. KPK z 1983 r., kan. 318.

uznania¹⁶⁹. Upoważnienie do tego rodzaju kontroli i interwencji względem stowarzyszeń publicznych oznacza, że instytucja kościelna reprezentowana przez hierarchię bierze na siebie ścisłą odpowiedzialność za eklezjalny charakter stowarzyszenia i jego działalność¹⁷⁰. Dodatkowo stowarzyszenie publiczne podlega ścisłej kontroli w zakresie administrowania dobrami doczesnymi, kwalifikowanymi jako „dobra kościelne”.

Kolejny rodzaj stowarzyszeń, to stowarzyszenia prywatne – *consociatio privata*, którego założycielami są wierni, poprzez zawarcie między sobą prywatnej umowy¹⁷¹. Stowarzyszenia prywatne uzyskują swój status prawny w Kościele na mocy uznania ze strony kompetentnej władzy kościelnej¹⁷². Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. przewiduje różne formy tego rodzaju uznania. Pierwszym aktem uznania jest zatwierdzenie statutów. Jest to zgodne z postanowieniem prawodawcy kościelnego, który podkreśla, iż: „żadne stowarzyszenie chrześcijan nie może być uznane jako prywatne w Kościele, jeżeli jego statuty nie zostały zatwierdzone przez kompetentną władzę kościelną”¹⁷³. W praktyce oznacza to, że aby stowarzyszenie prywatne wiernych mogło wejść w zasięg oddziaływania norm prawa kanonicznego o stowarzyszeniach, jego zaistnienie musi być podane do wiadomości kompetentnej władzy kościelnej w taki sposób, aby mogła stwierdzić jego autentyczność chrześcijańską¹⁷⁴. Stwierdzenie takie może nastąpić po uprzednim zbadaniu jego statutów pod kątem zgodności z doktryną Kościoła, dyscypliną kościelną i dobrymi obyczajami. Takie „uznanie” nie może być aktem czysto arbitralnym, jakkolwiek jest to akt dyskrecyjony, tzn. władza kościelna może wydać zatwierdzenie statutów po uznaniu, że cel, środki i struktura organizacyjna stowarzyszenia spełniają warunki, jakie powinny spełniać prywatne stowarzyszenia wiernych¹⁷⁵. Odmowa uznania ze strony kompetentnej władzy kościelnej oznaczałaby zakwestionowanie chrześcijańskiego charakteru stowarzyszenia lub samego prawa do stowarzyszania się¹⁷⁶. W sytuacji

---

¹⁶⁹ Por. KPK z 1983 r., kan. 320.

¹⁷⁰ J. Krukowski, *Prawo chrześcijan...* jw., s. 197.

¹⁷¹ Por. KPK z 1983 r., kan. 299 § 1.

¹⁷² Por. J. Krukowski, *Prawo chrześcijan...* jw., s. 198.

¹⁷³ Por. KPK z 1983 r., kan. 299 § 3.

¹⁷⁴ J. Krukowski, *Prawo chrześcijan...* jw., s. 198.

¹⁷⁵ Por. Tamże.

¹⁷⁶ Por. KPK z 1983 r., kan. 215.

gdy wniosek wiernych o „uznanie” prywatnego stowarzyszenia w Kościele uzyskał negatywną opinię, to osoby te mogą wnieść rekurs do hierarchicznie wyższego organu kościelnego¹⁷⁷.

Rekurs hierarchiczny jest więc odwołaniem się od dekretu administracyjnego do hierarchicznego zwierzchnika autora tegoż dekretu w tym celu, aby odwołał lub zmienił ten dekret w trybie administracyjnym. Wnoszący rekurs powinien być pozytywnie przekonany, że wskutek wydania dekretu został pokrzywdzony. Motywem zaś wniesienia rekursu może być każda słuszna przyczyna, w szczególności wada dekretu zarówno merytoryczna, jak i formalna a nawet racja osobista. Hierarchiczny przełożony, do którego kieruje się rekurs może być różny w zależności od autora dekretu administracyjnego, np.: od dekretu ordynariusza miejscowego, czy Konferencji Biskupów można odwołać się do odpowiedniej dykasterii Kurii Rzymskiej. Należy zaznaczyć, że rekurs trzeba wnieść w terminie piętnastu dni użytecznych¹⁷⁸.

Innymi formami uznania stowarzyszenia prywatnego mogą być: akt pochwały lub rekomendacji¹⁷⁹, wyrażenie zgody na posługiwanie się przez nie przymiotnikiem „katolickie”¹⁸⁰, zatwierdzenie rady duchowego wybranego swobodnie przez stowarzyszenie spośród duchownych pełniących pracę duszpasterską w diecezji¹⁸¹.

Należy podkreślić, że zakres autonomii stowarzyszeń prywatnych jest o wiele szerszy aniżeli stowarzyszeń publicznych¹⁸². Stowarzyszenia te rządzą się same, zgodnie z postanowieniami własnych statutów¹⁸³. Dodatkowo ustanawiają one sobie moderatora i innych urzędników¹⁸⁴, mogą również wybrać doradcę duchowego¹⁸⁵. Nadto cieszą się szerszą autonomią w zarządzaniu swoim majątkiem z zachowaniem prawa nadzoru za strony kompetentnej władzy kościelnej co do tego, czy dobra doczesne zostały zużyte zgodnie z celem stowarzyszenia¹⁸⁶.

---

¹⁷⁷ Por. KPK z 1983 r., kan. 1737 § 1.

¹⁷⁸ Por. KPK z 1983 r., kan. 1737 § 2.

¹⁷⁹ Por. KPK z 1983 r., kan. 299 § 2.

¹⁸⁰ Por. KPK z 1983 r., kan. 300.

¹⁸¹ Por. KPK z 1983 r., kan. 324 § 2.

¹⁸² J. Krukowski, *Prawo chrześcijan...* jw., s. 198.

¹⁸³ Por. KPK z 1983 r., kan. 299 § 1 oraz kan. 321.

¹⁸⁴ Por. KPK z 1983 r., kan. 324 § 1.

¹⁸⁵ Por. KPK z 1983 r., kan. 324 § 2.

¹⁸⁶ Por. J. Krukowski, *Prawo chrześcijan...* jw., s. 198 por. także KPK z 1983 r., kan. 325 § 1 i 2.

Inny rodzaj¹⁸⁷ to stowarzyszenia faktyczne, które nie ubiegają się o uznanie ze strony władzy kościelnej. Takie stowarzyszenia nie są *per se* ani dezaprobowane, ani nielegalne¹⁸⁸. Są to zespoły osób o charakterze grup nieformalnych istniejących w społeczeństwie, nie mające żadnego uznania ze strony władzy państwowej. Mogą także istnieć takie zespoły osób, które nie mają uznania ze strony władzy kościelnej, ale mają status organizacji uznanych przez władze państwowe¹⁸⁹.

1. Kwestia statusu prawnego stowarzyszeń katolickich

Wydaje się, że stowarzyszenia katolickie mają charakter stowarzyszeń specjalnych, bowiem ich status regulowany jest przez dwa odrębne systemy prawne, tj. państwowy i kościelny. W zakresie prawa państwowego, jest to ustawa *Prawo o stowarzyszeniach* z 1989 r.¹⁹⁰, natomiast w zakresie prawa kościelnego jest to *Kodeks Prawa Kanonicznego* z 1983 r. Potwierdza to Konkordat, który jest instrumentem regulacji stosunków pomiędzy Kościołem i Pań-

---

¹⁸⁷ Ze względu na kategorie społeczne i zawodowe wyodrębnić można, w szczególności stowarzyszenia *młodzieży* – np: Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej, Stowarzyszenie Harcerstwa Katolickiego Zawisza, Federacja Skautingu Europejskiego, Stowarzyszenie Katolickiej Młodzieży Akademickiej Unia Młodych, stowarzyszenie *kobiet* – Katolickie Stowarzyszenie Kobiet, stowarzyszenie *mężczyzn* – Katolickie Stowarzyszenie Mężów, a także *formacyjne* – Katolickie Stowarzyszenie Trzeźwości „Dom”, Stowarzyszenie Katolicki Ruch Antynarkotyczny „Karan”, *chłopskie (wiejskie)* – Katolickie Stowarzyszenie Mieszkańców Wsi i Małych Miast, *inteligentkie* – Katolickie Stowarzyszenie Inteligencji Katolickiej, Katolickie Stowarzyszenie Lekarzy Polskich, Katolickie Stowarzyszenie Wychowawców, *kulturalne* – Amerykańskie Stowarzyszenie Katolickich Muzyków, Producentów i Propagatorów Muzycznych „Red Magnificat”, Katolickie Stowarzyszenie Filmowe, Stowarzyszenie Wydawców Katolickich, *naukowe* – Stowarzyszenie Kanonistów Polskich, Stowarzyszenie Krzewienia Katolickiej Nauki Społecznej, *przedsiębiorców* – Polskie Stowarzyszenie Chrześcijańskich Przedsiębiorców, *sportowe* – Katolickie Stowarzyszenie Sportowe RP, Salezjańska Organizacja Sportowa, *środowiskowe* – Stowarzyszenie Katolików Wojskowych, Stowarzyszenie Rodzin Wielodzietnych w Gdyni, *zawodowe* – Katolickie Stowarzyszenie Dziennikarzy, Katolickie Stowarzyszenie Kolejarzy Polskich, Katolickie Stowarzyszenie Pielęgniarek i Położnych Polskich, Stowarzyszenie Katolickie Nauczycielskie, Stowarzyszenie Farmaceutów Katolickich Polski, Stowarzyszenie Polskich Prawników Katolickich. Szerzej por. Z. Skwierzyński, w: *Encyklopedia...* jw., s. 1095.

¹⁸⁸ Por. J. Krukowski, *Prawo chrześcijańskie...* jw., s. 199.

¹⁸⁹ Tamże, s. 199. Przykładem mogą być partie polityczne typu „chrześcijańskiej demokracji”.

¹⁹⁰ (Dz. U. nr 20, poz. 104).

stwem w przepisie art. 19¹⁹¹. Warto wspomnieć, że celem Konkordatu jest zgodne unormowanie spraw, zwłaszcza, tzw. spraw mieszanych, którymi zainteresowane są obie strony. Umowa taka została zawarta pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską w dniu 28.07.1993 roku¹⁹². W Konkordacie została określona sytuacja prawna stowarzyszeń wiernych w następujący sposób: „Rzeczpospolita Polska uznaje prawo wiernych do zrzeszania się zgodnie z prawem kanonicznym i w celach określonych w tym prawie. Jeżeli te zrzeszenia poprzez swą działalność wkraczają w sferę uregulowaną w prawie polskim, podlegają także temu prawu”¹⁹³.

Z powyższego przepisu jasno wynika, że strona państwowa gwarantuje stowarzyszeniom wiernych możliwość kierowania się normami prawa kanonicznego, które dotyczą, w szczególności ich powstania, zarządu i działalności w sprawach wewnątrzkościelnych¹⁹⁴.

W drugiej części powyższego przepisu została wyrażona zasada odnosząca się do uzyskania skuteczności prawnej działań podejmowanych przez stowarzyszenia wiernych (zgodnie z normami prawa kanonicznego) na forum państwowym, tj. w porządku prawnym państwowym (w relacjach do organów państwowych i innych podmiotów prawa polskiego)¹⁹⁵.

---

¹⁹¹ (Dz. U. 98, nr 51, poz. 318) także por. J. Krukowski, *Podstawowe zagadnienia prawa konkordatowego*, St. Pr. 1995, z. 1-4, s. 105 i 109.

¹⁹² Szerzej W. Adamczewski, *Stosunki Państwo – Kościół w Polsce na tle umów międzynarodowych Stolicy Apostolskiej*, Biuletyn KAI z 30.07. 1996, nr 31, s. 26-28. Należy dodać, że problematyki stowarzyszeń w ogóle nie poruszał Konkordat z 1925 r. Mieści ją jakby *implicite* w naczelnej zasadzie, uznającej wolność działania Kościoła zgodnie z jego posłannictwem por. S. Gąsior, *Regulacja stosunków pomiędzy Kościołem a państwem w Konkordatach polskich z 1925 i 1993 roku*, Kraków 2000, s. 132. Warto w tym miejscu wskazać również na wyjątkową regulację konkordatową, którą stanowi Konwencja z Peru z 1980 r., gwarantująca wspólnotom religijnym swobodę organizowania się „Zakony i kongregacje zakonne oraz instytuty świeckie mogą organizować się jako stowarzyszenia, zgodnie z peruwiańskim kodeksem cywilnym, respektując kanoniczny system wewnętrzny (art. 9)”. Dodatkowo, własne prawo Kościoła do zakładania stowarzyszeń zostało także zagwarantowane w Układzie z Hiszpanią z 1979 r. oraz w Konwencji z Republiką Wenezueli z 1964 r. w której „Państwo Wenezuelskie, zgodnie z postanowieniami Konstytucji, uznaje prawo obywateli katolickich do organizowania się dla promowania rozwoju i praktykowania zasad wiary i moralności katolickiej (...)” (art. 15). Szerzej na ten temat por. J. Krukowski, *Konkordaty współczesne*, Warszawa 1995, s. 127-128 oraz s. 421.

¹⁹³ Por. Konkordat, przepis art. 19.

¹⁹⁴ Por. J. Krukowski, K. Warchałowski, *Polskie Prawo Wyznaniowe*, Warszawa 2000, s. 154 i 155.

¹⁹⁵ W. Góralski, *Wstęp do prawa wyznaniowego*, Płock 2003, s. 171.

Tym samym Kościół udziela gwarancji Państwu, iż stowarzyszenia te będą przestrzegać przepisów prawa polskiego (zawartych w różnych źródłach prawa, tzn. zarówno w Konstytucji, jak i w ustawach zwykłych, bądź też w aktach wykonawczych do tych ustaw), jeśli będą podejmować działalność uregulowaną tym prawem¹⁹⁶. *Implicitie* strona państwowa daje tu gwarancję uzyskania skutków na forum państwowym przez tego rodzaju działalność stowarzyszeń, ale tylko wtedy, jeśli będzie ona zgodna z normami prawa polskiego¹⁹⁷.

Warto w tym miejscu zaznaczyć, że postanowienia zawarte w przepisie art. 19 Konkordatu są następstwem jego podstawowego założenia, iż Państwo i Kościół to niezależne i autonomiczne byty funkcjonujące samodzielnie każde we własnej dziedzinie¹⁹⁸. A zatem Państwo podpisujące Konkordat nie może domagać się niczego więcej niż poszanowania jego prawa, zaś Kościół niczego więcej niż wolności i ochrony w ramach obowiązującego prawa¹⁹⁹.

Wobec powyższego, poszanowanie obowiązującego w państwie prawa jest kamieniem węgielnym założeń Konkordatu²⁰⁰.

IV. Statuty

Stowarzyszenia publiczne oraz stowarzyszenia prywatne, jak i inne jednostki organizacyjne w Kościele funkcjonują, w szczególności w oparciu o statuty²⁰¹.

W księdze I *Normy Ogólne* Kodeksu Prawa Kanonicznego znajduje się tytuł V dotyczący statutów i przepisów porządkowych. Treść kan. 94 wskazuje pojęcie „statutu”²⁰².

Zanim przejdziemy do analizy tego terminu warto zwrócić uwagę, że stanowi on leksykalny wpływ łaciński, który stał się trwałym

---

¹⁹⁶ Tamże.

¹⁹⁷ Tamże. Sprawy te mogą obejmować akty administracyjne, czynności prawne.

¹⁹⁸ Por. Konkordat przepis art. 1.

¹⁹⁹ Por. R. Sobański, *Niezależność i autonomia Kościoła i Państwa podstawową przesłanką Konkordatu*, Ateneum kapłańskie 1996, nr 7, s. 24.

²⁰⁰ Tamże.

²⁰¹ Podstawą działania dla stowarzyszeń publicznych, które uzyskały osobowość prawną, jak również stowarzyszeń prywatnych, którym taka osobowość prawna została nadana będą statuty i ustawy.

²⁰² Warto zauważyć, że Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 roku nie zawierał oddzielnego tytułu, który wyodrębniałby pojęcie statutu oraz przepisów porządkowych.

nabytkiem polskiego słownictwa prawniczego²⁰³. Z języka łacińskiego *statutum* oznacza postanowienie, przepis a także statut²⁰⁴. Jest to zbiór przepisów – *ordinationes* szczegółowych regulujących strukturę, zadania i sposób działania określonej organizacji lub instytucji²⁰⁵.

Statut tworzony jest zgodnie z normami prawa w zespołach osób lub rzeczy, które uzyskują osobowość prawną²⁰⁶. W praktyce część wstępna statutu nawiązuje do powstania danego zespołu oraz krótko ukazuje jego działalność w aspekcie historycznym. Należy zaznaczyć, że statuty zespołów osób zazwyczaj są uchwalane, bądź redagowane przez dane zespoły, jednakże kompetentna władza kościelna musi je potwierdzić lub zaaprobować²⁰⁷. Czynność ta jest konieczna do tego, aby zespół osób (tu: stowarzyszenie publiczne lub prywatne) uzyskał status prawny w Kościele. Tymczasem w zespołach rzeczy, czynności te należą do tych, którzy tymi zespołami kierują.

Należy dodać, że statut to przepisy prawne typu wewnętrznego, tzn. że nie wiążą osób nie powiązanych organizacyjnie z danym zespołem²⁰⁸. W związku z tym, statutowi zespołu osobowego podlegają tylko te osoby, które prawnie są jego członkami, natomiast statutowi zespołu rzeczowego wyłącznie ci, którzy tym zespołem kierują²⁰⁹. Potwierdza to treść każdego statutu, w którym stwierdza się, że: „statut obowiązuje całe stowarzyszenie i wszystkich jego członków”²¹⁰.

Należałoby zastanowić się obecnie nad charakterem prawnym statutu stowarzyszenia. Współczesna kanonistyka nie wypracowała opinii w tym zakresie, dlatego też warto posłużyć się koncepcją wy-

---

²⁰³ Por. A. Zajda, *Studia z historii polskiego słownictwa prawniczego i frazeologii*, Kraków 2001, s. 160.

²⁰⁴ Por. J. Pieńkos, *Słownik...* jw., s. 391.

²⁰⁵ Por. KPK z 1983 r., kan. 94 § 1 oraz por. *Wielki słownik wyrazów obcych PWN*, M. Bańko (red.), Warszawa 2003, s. 1176.

²⁰⁶ Należy zauważyć, że zespoły rzeczy – *universitates rerum*, w szczególności zakłady, fundacje również posiadają własne statuty, które zgodnie z KPK z 1983 r., kan. 94 § 1 określają ich cel, strukturę, zarząd i sposoby działania.

²⁰⁷ Por. KPK z 1983 r., kan. 299 § 3 oraz kan. 314.

²⁰⁸ Por. *Wielka Encyklopedia Prawa*, E. Smoktunowicz (red.), Białystok – Warszawa 2000, s. 968.

²⁰⁹ Por. KPK z 1983 r., kan. 94 § 2.

²¹⁰ Statut § 48 Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży dostępny na stronie internetowej www.ksm.jaw.pl/statut.html (15.03.2004).

pracowaną przez naukę prawa państwowego. Wyróżnia się dwa odmienne poglądy w tej sprawie.

Według pierwszego z nich statut stowarzyszenia jest umową, co najmniej zaś „porozumieniem” o charakterze czynności prawnej²¹¹, natomiast według drugiego, statut stowarzyszenia stanowi „obiektywną normę prawną”, opartą na idei korporacji, a więc na przysługującej stowarzyszeniu, czy też wiernym autonomii w zakresie tworzenia takich norm²¹².

W każdym bądź razie pogląd, że statut stowarzyszenia dochodzi do skutku z mocy oświadczenia woli, nie podlega żadnej wątpliwości²¹³. Skutkiem zawarcia tej umowy jest powstanie stosunku (prawnego) członkostwa opartego na postanowieniach statutu²¹⁴. Stąd też wynikają odpowiednie prawa i obowiązki, z jednej strony członka stowarzyszenia, a z drugiej zaś samego stowarzyszenia²¹⁵.

Obok stowarzyszeń statutowych funkcjonują także takie, które nie mają własnego statutu. Posiadają one wówczas regulamin definiujący jego procedury albo też program jego działania, który może zależeć od aktualnych konfliktów i życzeń jego członków²¹⁶.

Niezależnie od ustaleń teoretycznych, statut stanowi dokument, od którego zależy sprawność i efektywność późniejszego działania stowarzyszenia. Może on ograniczyć się do oszczędnych uregulowań podyktowanych wymogami prawodawcy kościelnego, bądź zawierać rozbudowane unormowania, wyznaczające bardziej szczegółowe zasady działania²¹⁷. Zapisy statutowe stanowiące podstawę organizacji władz stowarzyszenia, powinny, w szczególności określać

---

²¹¹ S. Grzybowski, *Problematyka cywilnoprawna instytucji stowarzyszeń*, St. Pr. 1973, z. 36, s. 14.

²¹² Por. Tamże.

²¹³ Autorem tego poglądu jest O. Gierke. Szerzej na ten temat S. Grzybowski, *Problematyka... jw.*, s. 15. Zdaniem S. Grzybowskiego „(...) gdybyśmy zerwali z oświadczeniem woli, jako podstawą utworzenia organizacji, nie potrafilibyśmy wytłumaczyć ani powstania organizacji, ani też powstania i treści praw przysługujących członkom i obowiązków na nich ciążyących” także W. Chrzanowski, *Zarys prawa korporacji*, Warszawa 1997, s. 28.

²¹⁴ S. Grzybowski, *Problematyka cywilnoprawna... jw.*, s. 19.

²¹⁵ Tamże.

²¹⁶ Por. R. Scruton, *Słownik... jw.*, s. 392-393.

²¹⁷ Por. J. Janowski, P. Taracha, *Ważniejsze formy organizacyjno-prawne działania w obszarze „trzeciego sektora” w Polsce* w: *Organizacje pozarządowe w Polsce. Podstawy prawno-finansowe* M. Granat (red.), Warszawa 2000, s. 286.

pełną i skróconą nazwę jego organów²¹⁸, zasady powoływania i odwoływania organów oraz ich członków²¹⁹, skład i kwalifikacje członków organów²²⁰, kompetencje organów obejmujące uprawnienia i obowiązki²²¹, relacje między organami stowarzyszenia oraz sposób i warunki podejmowania decyzji²²².

---

²¹⁸ Organami Prywatnego Katolickiego Stowarzyszenia Wiernych „Nowa Ewangelizacja” są: Walne Zebranie, Rada, Zarząd (statut przepis art. 17 Prywatnego Katolickiego Stowarzyszenia Wiernych „Nowa Ewangelizacja” dostępny na stronie internetowej www.nowaewangelizacja.pl/statut/html) (15.03.2004).

²¹⁹ W przypadku Prywatnego Katolickiego Stowarzyszenia Wiernych „Nowa Ewangelizacja” członkowie Rady Stowarzyszenia są wybierani i odwoływani przez Walne Zebranie (statut przepis art. 20 ust. 1 dostępny na stronie internetowej www.nowaewangelizacja.pl/statut/html) (15.03.2004), członkowie Zarządu są wybierani i odwoływani przez Radę Stowarzyszenia (statut przepis art. 23 ust. 2 dostępny na stronie internetowej www.nowaewangelizacja.pl/statut/html) (15.03.2004). Natomiast Walne Zebranie nie jest powoływane ani odwoływane ale konstituuje się z chwilą powstania samego stowarzyszenia, w szczególności z jego członków (statut przepis art. 18 dostępny na stronie internetowej www.nowaewangelizacja.pl/statut/html) (15.03.2004).

²²⁰ Przykładem może być Prywatne Katolickie Stowarzyszenie Wiernych „Nowa Ewangelizacja”, którego skład poszczególnych organów jest następujący: Walne Zebranie, w którym uczestniczą z prawem głosu: Członkowie zwyczajni, Rada stowarzyszenia, Zarząd stowarzyszenia, Asystent kościelny (statut przepis art. 18 dostępny na stronie internetowej www.nowaewangelizacja.pl/statut/html) (15.03.2004), Rada, w skład której wchodzi z prawem głosu Moderatorzy Stowarzyszenia – grono założycielskie oraz Moderatorzy z wyboru, Asystent kościelny, Prezes zarządu (statut przepis art. 21 dostępny na stronie internetowej www.nowaewangelizacja.pl/statut/html) (15.03.2004) oraz Zarząd, w skład którego wchodzi z prawem głosu Prezes Zarządu, Sekretarz, Skarbnik, Członek zarządu (statut przepis art. 24 dostępny na stronie internetowej www.nowaewangelizacja.pl/statut/html) (15.03.2004).

²²¹ W przypadku Prywatnego Katolickiego Stowarzyszenia Wiernych „Nowa Ewangelizacja” do kompetencji Walnego Zebrania należy: wybór i odwołanie członków Rady Stowarzyszenia, wybór i odwołanie Moderatorów Stowarzyszenia, oprócz Grona Założycielskiego, ocena i udzielanie absolutionium Radzie z kadencyjnego sprawozdania z działalności Stowarzyszenia, podejmowanie uchwał z działalności statutowej (statut przepis art. 20 dostępny na stronie internetowej www.nowaewangelizacja.pl/statut/html) (15.03.2004). Natomiast do kompetencji Rady należy: wykonywanie uchwał Walnego Zebrania i postanowień statutu, wybór i odwołanie członków zarządu stowarzyszenia, sporządzanie rocznego planu formacyjno-organizacyjnego stowarzyszenia, uchwalanie rocznego preliminarza budżetu stowarzyszenia, ocena i udzielanie absolutionium Zarządowi z rocznego sprawozdania działalności stowarzyszenia (statut przepis art. 23 dostępny na stronie internetowej www.nowaewangelizacja.pl/statut/html) (15.03.2004), zob. także kompetencje Zarządu określone w statucie a zwłaszcza w przepisie art. 26 (dostępny na stronie internetowej www.nowaewangelizacja.pl/statut/html) (15.03.2004).

²²² Por. J. Janowski, P. Taracha, *Ważniejsze formy...* jw., s. 286. W przypadku Prywatnego Katolickiego Stowarzyszenia Wiernych „Nowa Ewangelizacja” zasadą jest, że organy podejmują decyzję w formie uchwał po rozeznaniu duchowym zwykłą większością

Wydaje się, że uwzględnienie wymienionych elementów w statucie jest niezbędne i niezależne od zaufania, jakim darzą się członkowie – założyciele stowarzyszenia²²³.

Prawodawca kościelny podkreśla, że wszystkie stowarzyszenia wiernych, tak publiczne, jak i prywatne, niezależnie od przysługującego im tytułu lub nazwy, powinny mieć własny statut, który określałby cel stowarzyszenia, czyli zadania społeczne²²⁴ – *obiectum sociale*, siedzibę²²⁵, zarząd²²⁶, warunki wymagane do przynależności²²⁷

---

głosów przy obecności co najmniej połowy członków Walnego Zebrania (statut przepis art. 19 ust. 2 dostępny na stronie internetowej www.nowaewangelizacja.pl/statut/html) (15.03.2004). Takie same reguły obowiązują również w Radzie Stowarzyszenia (statut przepis art. 22 ust. 2 dostępny na stronie internetowej www.nowaewangelizacja.pl/statut/html) (15.03.2004) oraz Zarządzie (statut przepis art. 25 ust. 2 dostępny na stronie internetowej www.nowaewangelizacja.pl/statut/html) (15.03.2004). Należy dodać, że zasadą w poszczególnych organach jest przeprowadzanie głosowania jawnego (statut przepis art. 19 ust. 3, art. 22 ust. 3 oraz art. 25 ust. 3), natomiast w sprawach personalnych może zostać przeprowadzone głosowanie tajne (statut przepis art. 19 ust. 3, art. 22 ust. 3 oraz art. 25 ust. 3 dostępny na stronie internetowej www.nowaewangelizacja.pl/statut/html) (15.03.2004).

²²³ Por. J. Janowski, P. Taracha, *Ważniejsze formy... jw.*, s. 286.

²²⁴ Na przykład: dla Stowarzyszenia Rodzin Katolickich Diecezji Płockiej tymi zadaniami są: pogłębianie formacji religijnej oraz kultury życia małżeńskiego i rodzinnego, troska o zachowanie życia ludzkiego od poczęcia i o właściwe warunki jego rozwoju, praca wychowawcza wśród dzieci i młodzieży, podejmowanie wszelkich inicjatyw, w tym społecznych, gospodarczych i politycznych, mających na celu wszechstronną pomoc rodzinie (statut § 8) – Archiwum Kurii Diecezjalnej w Płocku. Natomiast zadaniami Katolickiego Stowarzyszenia Lekarzy Polskich jest dbałość o integrację środowiska lekarskiego wokół wartości chrześcijańskich i, w oparciu o naukę Kościoła Katolickiego, stanie na straży honoru i prestiżu lekarza, prowadzenie działalności charytatywnej i opiekuńczej (statut § 14 dostępny na stronie internetowej www.kslp.org.pl) (15.03.2004).

²²⁵ Dla Stowarzyszenia Rodzin Katolickich Diecezji Płockiej siedzibą jest Płock. Siedzibą centralną Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży jest Warszawa (statut § 3 dostępny na stronie internetowej www.ksm.jaw.pl/statut.html) (15.03.2004). Podobnie jest w przypadku Katolickiego Stowarzyszenia Lekarzy Polskich, którego siedzibą jest również Warszawa (statut § 7 dostępny na stronie internetowej www.kslp.org.pl) (15.03.2004).

²²⁶ W przypadku Stowarzyszenia Rodzin Katolickich Diecezji Płockiej zarząd jest jednym z organów stowarzyszenia, który powoływany jest na kadencję dwuletnią (statut § 23). W skład zarządu wchodzi od 9 do 25 osób (statut § 34). Zarząd Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży stanowi Krajowa Rada Stowarzyszenia, w skład której wchodzi prezesi Zarządów Diecezjalnych i po jednym delegacie Stowarzyszeń Diecezjalnych (statut § 9 dostępny na stronie internetowej www.ksm.jaw.pl/statut.html) (15.03.2004).

²²⁷ Statut Stowarzyszenia Rodzin Katolickich Diecezji Płockiej przewiduje członkostwo zwyczajne i wspierające. Członkiem zwyczajnym może zostać osoba pełnoletnia, mająca pełną zdolność do czynności prawnych, dająca gwarancję aktywnej nacechowanej właściwą postawą moralną realizacji celów i zadań statutowych, a także uznają-

oraz sposoby działania²²⁸, z uwzględnieniem jednak potrzeby lub korzyści czasu i miejsca²²⁹.

Statut każdego publicznego, jak i prywatnego stowarzyszenia, a także jego poprawianie lub zmiana, wymagają aprobaty władzy kościelnej, kompetentnej do erygowania stowarzyszenia²³⁰ według kan. 312 §1²³¹. W przypadku Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży statut nadaje Stowarzyszeniu i wprowadza w nim zmiany, a także uzupełnia Konferencja Episkopatu Polski. Projekt zmian i uzupełnień w statucie uchwalony przez Zebranie Krajowej Rady Stowarzyszenia większością obecnych jej członków z udziałem generalnego asystenta, przedstawia Konferencji Episkopatu Polski generalny asystent²³². Tymczasem, zmiany statutu Prywatnego Katolickiego

---

ca naukę Kościoła, w szczególności na temat małżeństwa i rodziny (statut § 10 i § 2). Z kolei członkami wspierającymi mogą być organizacje, instytucje i zakłady mające osobowość prawną i zmierzające do uczestniczenia w realizacji założeń statutowo-programowych tej organizacji (statut § 11). Dodatkowo statut przewiduje możliwość nadania przez stowarzyszenie członkostwa honorowego. Natomiast Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży wyróżnia członków zwyczajnych i juniorów. Członkiem zwyczajnym może być każdy, między 18 a 30 rokiem życia, kto był członkiem juniorem lub odbył półroczny staż w stowarzyszeniu (statut § 17 dostępny na stronie internetowej www.ksm.jaw.pl/statut.html). Z kolei członkiem juniorem może być każdy, kto ukończył 16 lat, odbył co najmniej półroczny staż kandydacki (statut § 18 dostępny na stronie internetowej www.ksm.jaw.pl/statut.html) (15.03.2004).

²²⁸ W przypadku Stowarzyszenia Rodzin Katolickich Diecezji Płockiej tymi środkami są w szczególności: niesienie pomocy moralnej, materialnej i prawnej rodzinom, zwłaszcza wielodzietnym; organizowanie prelekcji, sympozjów mających, m.in. na celu podnoszenie kultury życia małżeńskiego, organizowanie sekcji i kół zainteresowań dla dzieci i młodzieży itp. (statut § 9). Środkami, za pośrednictwem których działa Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży, są, m.in.: Słowo Boże, nauka Kościoła, życie sakramentalne, nabożeństwa, rekolekcje a także zloty, obozy (statut § 15 ust. 1,2 dostępny na stronie internetowej www.ksm.jaw.pl/statut.html) (15.03.2004). Katolickie Stowarzyszenie Lekarzy Polskich realizuje swoje zadania poprzez współdziałanie ze strukturami Kościoła, szczególnie z Duszpasterstwem Pracowników Służby Zdrowia, w systematycznej pracy nad formacją duchową i intelektualną swoich członków oraz współpracuje z krajowymi organizacjami katolickimi (statut § 15 dostępny na stronie internetowej www.kslp.org.pl) (15.03.2004).

²²⁹ Por. KPK z 1983 r., kan. 304 § 1.

²³⁰ Statut Stowarzyszenia Rodzin Katolickich Diecezji Płockiej został zatwierdzony przez tamtejszego biskupa Zygmunta Kamińskiego. Biskup ten również wydał dekret erygujący (nr 1032/95) Katolickie Stowarzyszenie Pomocy Osobom Uzależnionym i ich rodzinom „Filadelfia”. Wydarzenie to miało miejsce 24.05.1995 r. w Płocku, szerzej na stronie internetowej www.parafiaswaleksego.plock.opoka.org.pl/fil.htm. – (15.03.2004).

²³¹ Por. KPK z 1983 r., kan. 314 oraz kan. 322 § 2.

²³² Statut § 47 Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży dostępny na stronie internetowej www.ksm.jaw.pl/statut.html (15.03.2004).

Stowarzyszenia Wiernych „Nowa Ewangelizacja” dokonuje Arcybiskup Metropolita z własnej inicjatywy lub na wnioszek Walnego Zebrania, bądź Rady Stowarzyszenia, uchwalony większością 2/3 głosów przy obecności przynajmniej połowy członków Walnego Zebrania lub Rady²³³.

Zadaniem władzy kościelnej jest dbanie o zachowanie i rozwój wiary, o dyscyplinę kościelną i moralność chrześcijańską²³⁴. Dodatkowo, władza ta ma obowiązek i prawo wizytowania wszystkich stowarzyszeń (tj. publicznych i prywatnych) zgodnie z przepisami prawa i statutu²³⁵.

V. Zakładanie i cel stowarzyszeń katolickich

W świetle obowiązującego Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r., stowarzyszenia mogą być zakładane przez wiernych, którymi są zarówno duchowni, jak i świeccy, albo duchowni i świeccy razem²³⁶. Wierni przez chrzest i bierzmowanie otrzymali dary Ducha „(...) namaszczenie od Świętego”²³⁷, który umacnia ich i inspirowuje do zakładania nowych stowarzyszeń. Przez chrzest zostali wszczepieni w Ciało Mistyczne Chrystusa, natomiast przez bierzmowanie zostali umocnieni światłem Ducha Świętego²³⁸. To światło oświeca ich jako jednostki i jako wspólnotę, bez którego żadne stowarzyszenie nie mogłoby osiągnąć swych celów duchowych, czy materialnych. W następstwie wierni zostali włączeni w królewskie kapłaństwo i Lud święty²³⁹, by przez wszelkie prace składali duchowe ofiary i wszędzie na ziemi dawali świadectwo Chrystusowi.

Wierni powinni przynależeć przede wszystkim do tych stowarzyszeń, które przez kompetentną władzę kościelną zostały albo erygowane, albo są przez nią zalecane lub popierane²⁴⁰.

---

²³³ Statut i przepis art. 31 Prywatnego Katolickiego Stowarzyszenia Wiernych „Nowa Ewangelizacja” dostępny na stronie internetowej www.nowaewangelizacja.pl/statut/html (15.03.2004).

²³⁴ Por. A. L. Szafrński, *Eklezjalny charakter małych grup religijnych*, Roczniki Teologiczno-Kanoniczne 1985, z. 6, s. 87.

²³⁵ Por. KPK z 1983 r., kan. 305 § 1.

²³⁶ Por. KPK z 1983 r., kan. 298 § 1.

²³⁷ Por. 1 J 2, 20.

²³⁸ Por. Sobór Watykański II, Dekret *Apostolicam actuositatem*, nr 3, w: Sobór... jw., s. 379.

²³⁹ Por. 1 P 2, 8-10.

²⁴⁰ Por. KPK z 1983 r., kan. 298 § 2.

Stowarzyszenia prawomocnie założone, mają prawo do wydawania szczegółowych norm dotyczących samego stowarzyszenia, odbywania zebrań, wyznaczenia moderatorów, ich funkcji, posług oraz zarządców majątku²⁴¹. Zbiór tych norm nazywany jest statutem o czym była już mowa powyżej.

W następstwie przyjmowanie członków powinno odbywać się zgodnie z przepisami prawa i statutu danego stowarzyszenia²⁴². Należy podkreślić, że ta sama osoba może przynależeć do kilku stowarzyszeń²⁴³. Zgodnie z postanowieniami Kodeksu Prawa Kanonicznego osoba, która została przyjęta do stowarzyszenia, nie może być z niego usunięta, chyba że na skutek słusznej przyczyny, ale musi to nastąpić zgodnie z postanowieniami własnego statutu i przepisami prawa²⁴⁴.

Trzeba też zwrócić uwagę na osoby, które nie mogą być ważne przyjęte do stowarzyszeń publicznych. Należą do nich w szczególności ci, którzy publicznie odstąpili od wiary katolickiej, bądź zerwali ze wspólnotą kościelną albo ciąży na nich ekskomunika wymierzona lub stwierdzona²⁴⁵. W przypadku, gdyby osoby te znalazły się w stowarzyszeniu, należy je uprzednio upomnieć a następnie wydaląc z niego, z zachowaniem postanowień statutu i prawa do rekursu do władzy kościelnej, o której jest mowa w kan. 312 §1 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.²⁴⁶

Jak już wyżej wspomniano, stowarzyszenia wiernych ogólnie przyjęte znalazły swoje miejsce w doktrynie ostatniego Soboru. Podkreślała ona wielką różnorodność stowarzyszeń ze względu na cel, któ-

---

²⁴¹ Por. KPK z 1983 r., kan. 309.

²⁴² Por. KPK z 1983 r., kan. 307 § 1.

²⁴³ Por. KPK z 1983 r., kan. 307 § 2. Jedną z możliwości jest bycie członkiem Katolickiego Stowarzyszenia Rodzin, a zarazem złożenie deklaracji przystąpienia do Katolickiego Stowarzyszenia Prawników Polskich, ze względu na kierunek wykształcenia. Podobna regulacja była zawarta w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 r., jednak wprowadzała ograniczenia dla terejarzy, którzy nie mogli równocześnie należeć do kilku trzecich zakonów por. KPK z 1917 r., kan. 705 oraz F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne...* jw., s. 767.

²⁴⁴ Por. KPK z 1983 r., kan. 308.

²⁴⁵ Por. KPK z 1983 r., kan. 316 § 1. Warto zauważyć, że Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r. również zawierał ograniczenia podmiotowe dotyczące ważnego uczestnictwa w stowarzyszeniu obejmując swoim zakresem osoby zapisane do sekty potępionej lub dotkniętych notoryczną cenzurą, a także jawnogrzeszników. Szerzej na ten temat F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne...* jw., s. 767.

²⁴⁶ Por. KPK z 1983 r., kan. 316 § 2.

rym jest w szczególności ewangelizacja i uświęcanie, ożywianie duchem chrześcijańskim porządku doczesnego, a także dawanie specjalnego świadectwa o Chrystusie przez dzieła miłosierdzia i miłości²⁴⁷. Ponadto, stowarzyszenia są „narzędziem”, za pomocą którego Kościół wypełnia posłannictwo w odniesieniu do świata²⁴⁸. Zatem nie są one celem dla siebie samych.

Dodatkowo, zmierzają one do upowszechnienia i wprowadzenia w życie społeczne, polityczne i gospodarcze oraz kulturalne, chrześcijańskich zasad wiary i moralności, a także podejmowania zadań apostołskich. Te ostatnie różnią się od stowarzyszeń typowo religijnych i stowarzyszeń kościelnych, pomimo zbieżności celów, zasad oraz niektórych form działania.

Należy zauważyć, że przyjęcie poglądu, iż celami stowarzyszenia są te, które są wspólne dla jego uczestników, w praktyce oznacza, że są one trwalsze i lepiej radzą sobie ze zmianami w otoczeniu, niż te, w których cel stowarzyszenia jako całości jest sprzeczny z celami nawet większości jego uczestników²⁴⁹.

Tymczasem kan. 298 § 1 obowiązującego Kodeksu wymienia cele, dla których mogą być zakładane stowarzyszenia. Należą do nich, w szczególności osiągnięcie doskonalszego życia chrześcijańskiego, czyli formacja duchowa członków stowarzyszenia, rozwój kultu publicznego oraz doktryny chrześcijańskiej, a także prowadzenie innych dzieł apostołskich, którymi są, m.in.: ewangelizacja (działalność misyjna), dzieła pobożności, działalność charytatywna wobec bliźnich znajdujących się w szczególnych potrzebach materialnych lub duchowych, ożywianie duchem chrześcijańskim porządku doczesnego²⁵⁰.

---

²⁴⁷ Por. Sobór Watykański II, Dekret *Apostolicam actuositatem*, nr 19, w: Sobór... jw., s. 392.

²⁴⁸ Warto zauważyć, że w przemówieniu *Ad limina Apostolorum* do biskupów polskich z okazji wizyty w dniu 12.01.1993 r. Jan Paweł II mówił o nowej epoce zrzesseń, które są niezastąpionym środkiem formacji apostołskiej świeckich por. L. Osservatore Romano 1993, nr 2, s. 16.

²⁴⁹ Tak trafnie B. Kaczmarek, *Organizacje... jw.*, s. 156.

²⁵⁰ J. Krukowski, *Prawo chrześcijan... jw.*, s. 195. Na przykład cele Katolickiego Stowarzyszenia Rodzin Diecezji Płockiej zawarte w statucie to, w szczególności kształtowanie życia małżeńskiego i rodzinnego zgodnie z etyką katolicką oraz wspieranie członków stowarzyszenia w ich życiu małżeńskim i rodzinnym por. W. Góralski, *Stowarzyszenia Rodzin Katolickich jako formy aktywności wiernych świeckich w Kościele*, w: *Aktywność społeczna... jw.*, s. 65.

Wyliczenie tych celów nie ma charakteru enumeratywnego. Oznacza jedynie, że inne cele nie wymienione w tymże kanonie powinny być mniej lub bardziej związane z realizacją misji Kościoła²⁵¹. Osiąganie tych celów powinno następować za pośrednictwem odpowiednich działań i odpowiednich środków²⁵². Cel ogólny, jakim jest dobro Kościoła, powinien być osiągany za pośrednictwem działań odpowiednich do tego celu.

Słuszne wydaje się w tym miejscu przedstawienie niektórych celów stowarzyszeń zawartych w ich statutach. W analizie weźmy pod uwagę, np.: Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży²⁵³, Katolickie Stowarzyszenie Misjonarzy Świeckich²⁵⁴ także Katolickie Stowarzysze-

---

²⁵¹ Najbliższym celem takich stowarzyszeń może być oświata ludzi, popieranie katolickiej prasy i książek, także zakładanie szkół katolickich por. *Podręczna encyklopedia...* jw., Z. Chełmicki (red.), s. 152.

²⁵² J. Krukowski, *Prawo chrześcijan...* jw., s. 195.

²⁵³ Zasadniczym celem tego stowarzyszenia jest kształtowanie dojrzałych chrześcijan oraz aktywne uczestnictwo we wspólnocie i misji Kościoła przez szerzenie i upowszechnianie katolickich wartości i zasad we wszystkich dziedzinach życia, zwłaszcza społecznego i kulturalnego, (statut § 13 dostępny na stronie internetowej www.ksm.jaw.pl/statut.html) (15.03.2004). Stowarzyszenie realizuje swoje cele wykorzystując właściwe środki i sposoby działania, do których należą przede wszystkim środki rozwijające życie wiary, w szczególności Słowo Boże, nauka Kościoła, życie sakramentalne, kult Eucharystii, nabożeństwa, dni skupienia, rekolekcje, pielgrzymki, konferencje ascetyczne, dialog ewangeliczny oraz spotkania, zebrania, zjazdy, sympozja, konferencje, zloty, obozy, rozgrywki i zawody sportowe, poezja, muzyka, śpiew, przedstawienia, konkursy, spotkania ze znaczącymi osobistościami (imprezy religijno-patriotyczne, kulturalne, regionalne), biblioteki, czytelnice, środki społecznego przekazu, działalność gospodarza zwłaszcza działalność wydawnicza, a także kolportaż prasy i książek katolickich z przeznaczeniem uzyskanych środków na cele statutowe, katolickie domy stowarzyszenia, sale zebrań, świetlice, ogniska, domy rekolekcyjne (statut § 15 dostępny na stronie internetowej www.ksm.jaw.pl/statut.html) (15.03.2004).

²⁵⁴ Celem tego stowarzyszenia jest prowadzenie działalności na rzecz ubogich społeczeństw krajów misyjnych poprzez posługę misjonarzy świeckich, przygotowanie i wysyłanie katolików świeckich do pracy w charakterze misjonarzy Kościoła rzymsko-katolickiego oraz troska o rozwój dzieła misyjnego w kraju, (statut § 5 dostępny na stronie internetowej www.iml.pl/zyciorisy/statut_sms.html) (15.03.2004). Wyżej wymienione cele są realizowane poprzez prowadzenie projektów na rzecz ubogich w krajach objętych działalnością misyjną i związanych z obecnością członków stowarzyszenia, przygotowanie członków stowarzyszenia do ich posługi w krajach misyjnych poprzez formację duchową, intelektualną, kulturową i zawodową członków, a także pomoc i pośredniczenie w zawieraniu umów o pracę z biskupami diecezji misyjnych, stała troska o misjonarzy świeckich pracujących na misjach; dodatkowo, utrzymanie kontaktu z misjonarzami świeckimi, którzy powrócili do kraju, jak również prowadzenie animacji misyjnej na terenie kraju, (statut § 5 ust. 2 dostępny na stronie internetowej www.iml.pl/zyciorisy/statut_sms.html) (15.03.2004).

nie Niepełnosprawnych Archidiecezji Łódzkiej²⁵⁵, oraz Katolickie Stowarzyszenie Dziennikarzy²⁵⁶, jak również Katolickie Stowarzyszenie „Civitas Christiana”²⁵⁷, Prywatne Katolickie Stowarzyszenie Wiernych „Nowa Ewangelizacja”²⁵⁸.

---

²⁵⁵ Celem tego stowarzyszenia jest kształtowanie dojrzałych postaw chrześcijańskich w duchu wartości Ewangelii, zgodnie z zasadami katolickiej nauki społecznej, szerzenie idei integracji osób niepełnosprawnych ze zdrowymi, podejmowanie inicjatyw społecznych mających na celu wszechstronną pomoc osobom niepełnosprawnym, ich rodzicom i opiekunom, a także prowadzenie działalności charytatywnej (statut § 6 dostępny na stronie internetowej www.ksn.archidiecezja.lodz.pl/statut.html) (15.03.2004). Do środków, za pośrednictwem których stowarzyszenie realizuje swoje cele, należą: organizowanie rekolekcji, pielgrzymek, spotkań dyskusyjnych, prelekcji, seminariów, zgrupowań formacyjnych, reprezentowanie interesów osób niepełnosprawnych wobec władz publicznych, niesienie pomocy moralnej, materialnej i prawnej osobom niepełnosprawnym, organizowanie obozów, wycieczek i turnusów rehabilitacyjnych, jak również imprez kulturalno-rozrywkowych i rekreacyjnych, prowadzenie warsztatów terapii zajęciowej i innych placówek pomocy i rehabilitacji, prowadzenie działalności gospodarczej; dodatkowo, współpraca z krajowymi i zagranicznymi organizacjami działającymi na rzecz osób niepełnosprawnych, których stowarzyszenie może być członkiem, (statut § 7 dostępny na stronie internetowej www.ksn.archidiecezja.lodz.pl/statut.html) (15.03.2004).

²⁵⁶ Celem tego stowarzyszenia jest skupianie dziennikarzy ożywionych wspólną troską o chrześcijańską postawę wobec prawdy, a zwłaszcza o wolność wypowiedzi oraz rzetelność informacji we wszystkich rodzajach społecznego przekazu, czynny udział w ewangelizacyjnej misji Kościoła, troska by postępowanie dziennikarzy było zgodne z etyką katolicką, stałe pogłębianie formacji duchowej i umiejętności zawodowych dziennikarzy, reprezentowanie katolickiego środowiska dziennikarskiego wobec władz państwowych, wspieranie dziennikarzy w ich pracy zawodowej, a zwłaszcza w dostępie do źródeł informacji, zajmowanie stanowiska w sprawach publicznych, ochrona praw i interesów dziennikarzy wobec wydawców (statut § 9 dostępny na stronie internetowej www.ksd.org.pl) (15.03.2004). Powyższe cele stowarzyszenie realizuje przez organizowanie dni skupienia i rekolekcji, organizowanie zebrań, odczytów, kursów, prowadzenie wydawnictw i publikacji, opiekę nad młodymi kadrami dziennikarskimi, zajmowanie stanowiska w sprawie wydarzeń i problemów w kraju, współpracę z krajowymi i zagranicznymi organizacjami mającymi podobne cele, starania o zapewnienie pomocy prawnej członkom stowarzyszenia w sprawach wynikających z wykonywania przez nich zawodu, pozyskiwanie źródeł przeznaczonych na opiekę socjalną nad członkami stowarzyszenia i ich rodzinami oraz prowadzenie działalności gospodarczej wspierającej cele stowarzyszenia (statut § 10 dostępny na stronie internetowej www.ksd.org.pl) (15.03.2004).

²⁵⁷ Celem tego stowarzyszenia jest kształtowanie rzeczywistości polskiej w oparciu o chrześcijańską koncepcję człowieka i świata, ujętą w społecznym nauczaniu Kościoła rzymskokatolickiego oraz zgodnie z polską tradycją narodową, a w szczególności ochrona życia i godności człowieka, rodziny i narodu, troska o duchowe, moralne i materialne środowisko ich życia i rozwoju, przygotowanie katolików świeckich do aktywnego i odpowiedzialnego uczestnictwa w życiu Kościoła, Narodu i Państwa, kształtowanie i upowszechnianie chrześcijańskich, patriotycznych i demokratycznych postaw oraz kryteriów oceny rzeczywistości społecznej, gospodarczej i politycznej (statut § 4 do-

Należy podkreślić, że dokonujące się w Polsce przemiany społeczno-polityczne, gospodarcze i kulturowe powodują, zwłaszcza wśród młodego pokolenia Polaków, poszukiwania alternatywnych form życia religijnego w sektach lub pseudoreligijnych prądach, określanych mianem *new age*²⁵⁹. Stanowią one pierwszą grupę zagrożeń uniemożliwiająca realizowanie celów wyznaczanych dla stowarzyszeń wiernych. Druga grupa to niebezpieczeństwo odrzucenia przez małe grupy funkcjonujące w Kościele, autorytetu lub instytu-

---

stępną na stronie internetowej www.civitas.opoka.org.pl (15.03.2004). Stowarzyszenie to do realizacji swych celów wykorzystuje między innymi następujące środki: pracę formacyjną w oparciu o naukę społeczną Kościoła przygotowującą katolików świeckich do uczestnictwa w życiu publicznym, stałą troskę o tożsamość i rozwój kultury narodowej, wpływanie na kształt polityki społecznej państwa poprzez podejmowanie i wspieranie inicjatyw obywatelskich, szczególnie na rzecz rodziny, zgodnych z celami stowarzyszenia, promowanie idei samorządności i działań służących rozwojowi wspólnot lokalnych i regionalnych, współpracę z samorządem terytorialnym w sferze realizacji jego zadań własnych, zgodnych z programem stowarzyszenia, realizację zadań należących do sfery pożytku publicznego zgodnych z celami stowarzyszenia, współpracę z parafiami w zakresie ewangelizacji życia społecznego i kulturalnego we wspólnotach lokalnych, współpracę z krajowymi i zagranicznymi organizacjami o podobnych celach i zadaniach, pracę z młodzieżą, prowadzenie działalności edukacyjnej, szkoleniowej, wychowawczej, kulturalnej, dydaktycznej, badawczej, wydawniczej, pomocowej, w tym opiekuńczo-dobroczynnej (statut § 5 dostępny na stronie internetowej www.civitas.opoka.org.pl) (15.03.2004).

²⁵⁸ Celem tego stowarzyszenia jest służba Kościołowi w dziele ewangelizacji świata w duchu ekumenicznym (statut przepis art. 8 ust. 1 dostępny na stronie internetowej www.nowaewangelizacja.pl/statut.html) (15.03.2004). Ów cel jest osiągany poprzez ewangelizację „ad intra” – pogłębienie życia religijnego, moralnego i formacji intelektualnej w kontekście zadań apostoelskich, w szczególności w ramach kursów, rekolekcji, dni skupienia, sesji, szkół modlitewnych i duchowości chrześcijańskiej, jak również w drodze formowania ewangelizatorów (seminaria, wyjazdy misyjne, szkolenia, wykłady, praca formacyjna w parafiach i instytucjach kościelnych) oraz ewangelizację „ad extra” w postaci międzynarodowych, ekumenicznych konferencji, kongresów, zjazdów a także ewangelizacja uliczna – marsze, festiwale, koncerty, projekcje multimedialne, konkursy, dramy, pantomimy, ewangelizacja „od drzwi do drzwi”, *etc*; ewangelizacja multimedialna – audycje i programy radiowe, telewizyjne, serwisy internetowe, prasa, książki, czasopisma, filmy, rekolekcje parafialne, szkolne, *etc*; tworzenie i prowadzenie Szkół Ewangelizacji – w odpowiedzi na papieski program „Ewangelizacja 2000”, współpracę z instytucjami kościelnymi (parafie, zakony, stowarzyszenia, ruchy, bractwa, *etc*); podejmującymi dzieła ewangelizacyjne w ramach własnych reguł lub statutów (statut przepis art. 8 ust. 2 dostępny na stronie internetowej www.nowaewangelizacja.pl/statut.html) (15.03.2004). Warto zauważyć, że stowarzyszenie to dla realizacji swoich celów statutowych, może podejmować współpracę z innymi stowarzyszeniami, ruchami, organizacjami kościelnymi i osobami fizycznymi oraz prawnymi w kraju i za granicą, a także w bratnich Kościołach chrześcijańskich (statut przepis art. 6 dostępny na stronie internetowej www.nowaewangelizacja.pl/statut.html) (15.03.2004).

²⁵⁹ J. Mariański, *Kościół katolicki...* jw., s. 134 (przypis 27).

cji, czyli struktur i władzy w Kościele²⁶⁰. Warto zauważyć, że jedność z hierarchią Kościoła i akceptacja jego instytucjonalności są warunkami zabezpieczającymi przed chaosem i destrukcją²⁶¹. Kolejną grupą tych zagadnień jest zjawisko selektywizmu doktrynalnego, moralnego i kulturowego, polegające na takim doborze wartości i norm życia religijnego, który odpowiadałby subiektywnym kryteriom i celom danej grupy²⁶². Do ostatniej grupy należy, tzw. niebezpieczeństwo horyzontalizmu. Polega ono na tym, że stowarzyszenia zatrzymują się na poziomie „grup psychologicznych lub społecznych”²⁶³. Jednocześnie dla realizacji swoich celów traktują instrumentalnie Kościół, a nazywając się „katolickimi” nadużywają autorytetu Kościoła²⁶⁴.

Stowarzyszenia te zapominają o podstawowym kryterium eklesjalności jakim jest przede wszystkim dążenie do świętości i pełni życia chrześcijańskiego przez budowanie wspólnoty z Bogiem i między ludźmi²⁶⁵.

Z tego też względu, by zapobiec powstawaniu sytuacji zagrażających realizacji celu, ustawodawca kościelny do struktury publicznych stowarzyszeń katolickich wprowadził urząd asystenta kościelnego²⁶⁶,

---

²⁶⁰ Por. M. Łaszczuk, *Zagrożenia i szanse rozwoju stowarzyszeń i ruchów religijnych w Kościele*, Roczniki Teologiczne 1991-1992, z. 6, s. 245.

²⁶¹ Tamże, s. 245 i 246.

²⁶² Tamże, s. 247.

²⁶³ Tamże, s. 248.

²⁶⁴ Tamże.

²⁶⁵ Por. Tamże.

²⁶⁶ Por. KPK z 1983 r., kan. 317 § 1. Statut § 2 ust. 4 Katolickiego Stowarzyszenia „Civitas Christiana” zawiera postanowienia o ustanowieniu asystenta kościelnego, który mianowany jest przez władze kościelne zgodnie z odpowiednimi przepisami prawa kanonicznego (statut dostępny na stronie www.civitas.opoka.org.pl) (15.03.2004). Por. także statut § 4 Katolickiego Stowarzyszenia Niepełnosprawnych Archidiecezji Łódzkiej, w którym stwierdza się, że opiekę duchową nad stowarzyszeniem sprawują księża asystenci, mianowani przez Ordynariusza Archidiecezji Łódzkiej. Czuwają oni nad zgodnością działalności stowarzyszenia z nauczaniem Kościoła Katolickiego (statut dostępny na stronie www.ksn.archidiecezja.lodz.pl/statut.html) (15.03.2004) oraz statut przepis art. 18 Katolickiego Stowarzyszenia Misjonarzy Świeckich, w którym Konferencja Episkopatu jest uprawniona do mianowania asystenta kościelnego (kapelana) – (statut dostępny na stronie www.iml.pl/zyciorisy/statut_sms.html) (15.03.2004). Dodatkowo, urząd asystenta kościelnego jest również przewidziany w statucie § 5 Katolickiego Stowarzyszenia Lekarzy Polskich, którym jest Krajowy Duszpasterz Służby Zdrowia mianowany przez Konferencję Episkopatu Polski (statut dostępny na stronie www.kslp.org.pl) (15.03.2004) por. także statut § 10 Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży (dostępny na stronie www.ksm.jaw.pl/statut.html) (15.03.2004).

którym obowiązkowo musi być duchowny. Istnienie i praca asystenta kościelnego nie są zatwierdzane przez stowarzyszenie, w którym pełni on swoją służbę. Gdyby tak było, oznaczałoby to, że asystent jest „powoływany” lub „upoważniany” przez swoje stowarzyszenie²⁶⁷. W następstwie, asystent kościelny jest mianowany przez kompetentną władzę, odpowiedzialną za Kościół, która uprzednio, gdy to wskazane, zasięga opinii wyższych urzędników stowarzyszenia²⁶⁸. Władzą tą jest zgodnie z przepisem kan. 312 ordynariusz miejscowy w przypadku stowarzyszenia diecezjalnego lub oddziału diecezjalnego stowarzyszenia krajowego lub międzynarodowego; Konferencja Episkopatu w stosunku do stowarzyszenia krajowego lub oddziału krajowego stowarzyszenia międzynarodowego; Stolica Apostolska w przypadku uznawanego przez nią stowarzyszenia międzynarodowego²⁶⁹. Ten sposób wyboru jest dopuszczalny tylko wtedy gdy statut nie zawiera w tym zakresie innych postanowień²⁷⁰.

Natomiast, jeśli chodzi o usunięcie asystenta kościelnego, to może go usunąć tylko ten kto go mianował²⁷¹. Istnieją dwa sposoby usunięcia, czyli złożenia – *amotio* z urzędu: pierwszy polega na usunięciu w drodze dekretu wydanego zgodnie z przepisem prawa przez właściwą władzę, z zachowaniem jednak uprawnień nabytych ewentualnie na mocy umowy, albo na mocy samego prawa²⁷².

Zasadą jest ciągłość, stabilność w sprawowaniu urzędów kościelnych. W związku z tym przyjmuje się, że z urzędu nadanego komuś na czas nieokreślony lub określony²⁷³ nie wolno usuwać, jeśli nie zachodzą poważne przyczyny – *nisi ob grave causas*²⁷⁴. Należy zauważyć, że ocena czy powód usunięcia – *iusta ex causa* jest słuszny, czy też nie należy do kompetentnej władzy, która według roztrzonego rozeznania nadała ten urząd asystentowi kościelnemu²⁷⁵. Dodatkowo, usuwając z urzędu właściwa władza kościelna powinna zachować

---

²⁶⁷ Papieska Rada Świeckich, *Tożsamość i misja kapłanów w stowarzyszeniach wiernych*, Chrześcijańskim w świecie 1984, nr 1, s. 122.

²⁶⁸ Por. KPK z 1983 r., kan. 317 § 1 zd. 2.

²⁶⁹ Por. KPK z 1983 r., kan. 317 § 1 w zw. z kan. 312 § 1.

²⁷⁰ Por. KPK z 1983 r., kan. 317 § 1 zd. 1.

²⁷¹ Por. KPK z 1983 r., kan. 318 § 2 zd. 2.

²⁷² Por. KPK z 1983 r., kan. 192.

²⁷³ Por. KPK z 1983 r., kan. 193 § 2 w zw. z kan. 624 § 3.

²⁷⁴ Por. KPK z 1983 r., kan. 193 § 1 i 2.

²⁷⁵ Por. KPK z 1983 r., kan. 193 § 3.

wać określony przepisami prawa sposób postępowania²⁷⁶. Dekret usunięcia, aby był skuteczny, powinien być przekazany na piśmie²⁷⁷. Tego rodzaju pozbawienie z urzędu nie ma charakteru karnego, lecz jest posunięciem administracyjnym²⁷⁸.

W wypadku, gdy asystent kościelny został usunięty z urzędu, który był podstawą utrzymania, ale nie na mocy samego prawa, lecz dekretem kompetentnej władzy, władza ta powinna zatroszczyć się o zabezpieczenie usuniętemu utrzymania przez odpowiedni czas, chyba że zaradzono temu w inny sposób²⁷⁹.

Drugi sposób polega na tym, że asystent kościelny może być usunięty na mocy samego prawa – *ipso iure* z urzędu kościelnego wskutek utraty przynależności do stanu duchownego, w przypadku gdy publicznie odstąpił od wiary katolickiej lub od wspólnoty Kościoła albo jeśli usiłował zawrzeć małżeństwo, choćby tylko cywilne²⁸⁰. Należy zaznaczyć, że urząd można uznać za zwolniony tylko wtedy jeśli kompetentna władza kościelna stwierdziła odstąpienie od wiary katolickiej lub od wspólnoty Kościoła albo potwierdziła usiłowanie zawarcia związku małżeńskiego²⁸¹.

Stowarzyszenie ma na ogół jednego asystenta kościelnego na każdym szczeblu diecezjalnym, krajowym, międzynarodowym. Poza asystentem diecezjalnym, istnieją także asystenci oddziałów dekanalnych oraz kół parafialnych, oczywiście jeśli stowarzyszenie posiada takie w swojej strukturze²⁸². Osoby duchowne mogą być członkami stowarzyszenia, albo też stowarzyszenie może się do nich zwrócić z prośbą o opiekę w określonym zakresie związanym, m.in. z celem stowarzyszenia²⁸³. Istotne jest, aby biskupi lub inni przedstawiciele władzy kościelnej na wszystkich szczeblach, udzielali asystentom kościelnym wsparcia i pomocy w wypełnianiu ich zadania.

---

²⁷⁶ Por. KPK z 1983 r., kan. 193 § 1.

²⁷⁷ Por. KPK z 1983 r., kan. 193 § 4.

²⁷⁸ T. Pawluk, *Prawo...* jw. t. I, Olsztyn 2000, s. 286.

²⁷⁹ Por. KPK z 1983 r., kan. 195.

²⁸⁰ Por. KPK z 1983 r., kan. 194 § 1.

²⁸¹ Por. KPK z 1983 r., kan. 194 § 2.

²⁸² Por. Statut, § 10 ust. 1 Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży (statut dostępny na stronie www.ksm.jaw.pl/statut.html) (15.03.2004).

²⁸³ Przykładem może być Katolickie Stowarzyszenie Rodzin, które często zwraca się do kapłanów o pomoc w interpretacji kanonów obowiązującego Kodeksu Prawa Kanonicznego w zakresie prawa małżeńskiego.

Wskutek mianowania asystent kościelny pełni służbę kapłańską, z którą wiąże się odpowiedzialność. W związku z tym, ustawodawca kościelny podkreśla „(...) aby starannie dobierać kapłanów i dobrze ich przygotowywać do pomocy w różnych formach apostołstwa świeckiego. Ci zaś, którzy zajmują się tą posługą po otrzymaniu misji od hierarchii, niech ją reprezentują w swej działalności duszpasterskiej. Niech zabiegają o należyte stosunki świeckich z hierarchią, zachowując zawsze wiernie ducha i naukę Kościoła. Niech włączają się w ożywianie życia duchowego i zmysłu apostołskiego powierzonych ich pieczy stowarzyszeń katolickich”²⁸⁴.

Kapłan mianowany asystentem kościelnym, musi mieć pewne doświadczenie w pracy ze stowarzyszeniami²⁸⁵. Zadanie jego przybierać będzie różny charakter, zależnie od typu, celu stowarzyszenia, w którym został on ustanowiony. Jednakże zawsze w jego służbie „stałym elementem” jest głoszenie słowa Bożego i udzielanie sakramentów. Na te dwa czynniki zwraca szczególną uwagę Papiejska Rada Świeckich, podkreślając, że „(...) bez względu na cel i oblicze stowarzyszenia programem wspólnym dla nich wszystkich (tu: asystentów) jest głoszenie królestwa Bożego, królestwa prawdy i życia, królestwa świętości i łaski, królestwa sprawiedliwości, miłości i pokoju”²⁸⁶.

Jako szafarz sakramentów, a zwłaszcza sakramentu Eucharystii, asystent kościelny powinien czuwać, aby członkowie stowarzyszenia uznawali w nim działanie Chrystusa, szczególnie zaś aby był on *szczytem i źródłem życia stowarzyszenia*²⁸⁷.

Warto w tym miejscu, wskazać słowa Jana Pawła II odnoszące się do asystenta kościelnego jako uczącego się sztuki przewodzenia duchowego, *najbardziej subtelnej ze sztuk*, w miarę jak sam angażuje się na drodze świętości, na której stara się przeniknąć tajemnicę Boga w Trójcy Świętej i żyć w zgodzie z *Pismem Świętym*. Musi być człowiekiem modlitwy, albowiem modlitwa jest naczelnym warun-

²⁸⁴ Por. Sobór Watykański II, Dekret *Apostolicam actuositatem*, nr 25, w: Sobór... jw., s. 396.

²⁸⁵ Funkcję asystenta diecezjalnego Stowarzyszenia Rodzin Katolickich Diecezji Płockiej w latach 1991-1995, pełnił ks. prof. W. Góralski – wykładowca Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Jeden ksiądz może być asystentem kościelnym wielu stowarzyszeń pracujących w tej samej dziedzinie lub środowisku społecznym.

²⁸⁶ Por. Papiejska Rada Świeckich, *Tożsamość i misja kapłanów...* jw., s. 126.

²⁸⁷ Tamże, s. 125.

kiem nawrócenia, samorealizacji, postępu duchowego i świętości. Toteż asystent kościelny powinien wprowadzać wszystkich członków stowarzyszenia w tajemniczą i pełną uroku rzeczywistość obecności Bożej²⁸⁸.

Głównym jego zadaniem jest „bycie w tych ugrupowaniach twórcami wspólnoty, wychowawcami w wierze, świadkami Absolutu Boga, prawdziwymi apostołami Jezusa Chrystusa, szafarzami życia sakramentalnego, a zwłaszcza Eucharystii, przywódcami duchowymi”²⁸⁹. W praktyce oznacza to, że asystent kościelny powinien nadawać stowarzyszeniu kierunek teologiczny, duchowy lub duszpasterski oraz rozumieć cele, program oraz metodykę stowarzyszenia i dostosować ją do kontekstu misji Kościoła. Wiąże się to z posiadaniem odpowiedniej wiedzy teologicznej, duszpasterskiej i pedagogicznej wymaganej przy pełnieniu tej służby. Aby osiągnąć zamierzony cel swojej „misji” asystent powinien włączyć się i w pełni uczestniczyć w życiu stowarzyszenia, w służbie którego ma pracować. Dlatego też słuszne wydaje się, aby samo stowarzyszenie przedstawiło listę kandydatów, spośród których zostanie wybrany i mianowany asystent kościelny.

Kapłan ten przez głoszone słowo Boże, powinien tworzyć przestrzeń, w której członkowie wspólnoty spotykają się z Panem poprzez widome i skuteczne znaki. Przez głoszenie słowa Bożego Chrystus trwa w swoim zwycięskim pochodzie; w nim sam się objawia²⁹⁰. Zadaniem jego jest także rozwijanie „ducha jedności wewnątrz samego stowarzyszenia, jak i między nim a innymi stowarzyszeniami”²⁹¹. Ma on podtrzymywać wspólnotę w jedności, aby ożywiał ją *jeden duch i jedno serce*²⁹². W tym też kierunku asystent dąży do utrzymania jedności w ramach stowarzyszenia – między jego członkami, jak również między jego sekcjami lokalnymi i krajowymi. Zachęca on do współpracy z innymi stowarzyszeniami, zwłaszcza z tymi, które mają podobne cele, czy założenia.

Papieska Rada Świeckich nazwała asystenta kościelnego *kowalem jedności*, w sytuacji gdy pomaga on innym duszpasterzom Ko-

---

²⁸⁸ Tamże, s. 127.

²⁸⁹ Tamże, s. 120.

²⁹⁰ Por. 2 Kor 2, 14-17.

²⁹¹ Por. Sobór Watykański II, Dekret *Apostolicam auctositate*, nr 25, w: Sobór... jw., s. 396.

²⁹² Por. Dz 4, 32.

ściola w lepszym poznaniu charakteru, celów i działalności stowarzyszenia i we wspólnym analizowaniu różnych przeżytych doświadczeń²⁹³. W tym celu stara się on we współpracy z innymi stowarzyszeniami stworzyć wspólnotę między stowarzyszeniami i duszpasterzami Kościoła oraz nawiązać trwałą i pełną zaufania dialog między duszpasterzami a przywódcami stowarzyszeń²⁹⁴.

W konsekwencji asystent kościelny jest tym, który w widoczny sposób przerzuca pomost łączący Kościół powszechny i stowarzyszenie²⁹⁵.

Tymczasem w prywatnych stowarzyszeniach katolickich jest powoływany doradca duchowy²⁹⁶. W przypadku gdy członkowie stowarzyszenia uznają za wskazane to mogą ustanowić doradcę spośród kapłanów pełniących zgodnie z przepisem prawa posługę w diecezji, jednakże zawsze powinien on być zatwierdzony przez ordynariusza miejsca²⁹⁷.

VI. Osobowość prawna stowarzyszeń katolickich

1. Pojęcie i rodzaje osób prawnych w Kościele

Człowiek jako istota społeczna żyje i rozwija swoje zainteresowania w kontakcie z innymi ludźmi. W tym celu tworzy on organizacje, w ramach których będzie mógł zbiorowo działać z innymi osobami podporządkowanymi wspólnym celom. Podobnie jak osoba fizyczna, tak i powstała jednostka organizacyjna musi nabywać prawa i zaciągać zobowiązania, by skutecznie realizować swój program działania. W rezultacie prawo kanoniczne, podobnie jak każdy system prawa, uznaje istnienie oprócz osób fizycznych także osoby prawne²⁹⁸, będące podmiotami praw i obowiązków odpowiadających ich charakterowi²⁹⁹. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r. na określe-

---

²⁹³ Papieska Rada Świeckich, *Tożsamość i misja kapłanów...* jw., s. 124.

²⁹⁴ Tamże.

²⁹⁵ Por. Tamże.

²⁹⁶ Statut przepis art. 4 Prywatnego Katolickiego Stowarzyszenia Wiernych „Nowa Ewangelizacja” zawiera postanowienie o ustanowieniu asystenta kościelnego, którego zatwierdza Arcybiskup Metropolita (statut dostępny na stronie www.nowaewangelizacja.pl/statut/html) (15.03.2004).

²⁹⁷ Por. KPK z 1983 r., kan. 324 § 1 i 2.

²⁹⁸ Warto w tym miejscu wspomnieć, że kategoria osoby prawnej była znana już św. Pawłowi.

²⁹⁹ Por. KPK z 1983 r., kan. 113 § 2.

nie osoby prawnej używał terminu *persona moralis*³⁰⁰. Tymczasem obecnie obowiązujący Kodeks posługuje się innym terminem, tj. *persona iuridica*, bowiem poprzedni termin stosowany jest tylko w odniesieniu do Kościoła katolickiego i Stolicy Apostolskiej³⁰¹.

Przez osobę prawną w Kościele należy rozumieć zespół osób lub rzeczy³⁰², który na mocy ustawy lub nadania władzy kompetentnej ma zdolność prawną, czyli jest podmiotem praw i obowiązków, w stosunku do innych podmiotów w danym porządku prawnym (tu: w porządku prawnym Kościoła)³⁰³.

Warto w tym miejscu odróżnić dwa pojęcia: zdolność prawną oraz zdolność do czynności prawnych. Zdolność prawna oznacza możliwość nabywania praw i zaciągania zobowiązań. Dzięki temu przmiotowi dane stowarzyszenie (lub jednostka organizacyjna) uzyskuje status w Kościele. Tymczasem funkcjonalnym wyrazem zdolności prawnej jest zdolność do czynności prawnych, która pozwala na kształtowanie sfery prawnej danego bytu prawnego³⁰⁴. Zarówno zdolność prawna, jak i zdolność do czynności prawnych może być nabyta zgodnie z prawem pozytywnym.

Wyróżniamy materialny i formalny element osoby prawnej. Pierwszym jest zespół osób – *universitas personarum* lub rzeczy – *universitas rerum*³⁰⁵. Jednak nie chodzi tu o wielość jednostek czy zbiorowość, lecz o związek i korporację stanowiące jeden podmiot oraz służące celowi ponadjednostkowemu³⁰⁶.

Natomiast elementem formalnym osoby prawnej jest jej zdolność prawna – *capacitas iuridica*³⁰⁷. Jak już wspomniano, jej przyczyną sprawczą jest ustawa bądź dekret władzy kompetentnej.

W prawie kanonicznym, czyli w prawie wewnętrznym Kościoła katolickiego wyróżniamy szczególne rodzaje osób prawnych.

Po pierwsze są to Kościół katolicki i Stolica Apostolska, które osobowość prawną mają z samego ustanowienia Bożego – *ex ipsa*

---

³⁰⁰ CICB, kan. 93.

³⁰¹ Por. KPK z 1983 r., kan. 113 § 1.

³⁰² Por. KPK z 1983 r., kan. 115 § 1.

³⁰³ Por. J. Krukowski, K. Warchałowski, *Polskie... jw.*, s. 103 oraz T. Pawluk, *Prawo... jw.*, t. I, Olsztyn 2002, s. 259.

³⁰⁴ Por. M. Tarska, *Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością. Istota. Ustrój. Funkcjonowanie*, Warszawa 2003, s. 138.

³⁰⁵ T. Pawluk, *Prawo... jw.*, t. I, Olsztyn 2002, s. 259.

³⁰⁶ Por. Tamże.

³⁰⁷ Por. Tamże.

*ordinatione divina*³⁰⁸. Kościół od początku ma świadomość, iż z woli Założyciela ma charakter osoby moralnej³⁰⁹. Dla większego podkreślenia tej różnicy prawo kanoniczne nazywa Kościół katolicki i Stolicę Apostolską osobami moralnymi – *moralis personae rationem habent*³¹⁰.

Po drugie, osobami prawnymi są w Kościele albo zespoły osób, albo zespoły rzeczy. Zespoły osób *universitas personarum*, jako element materialny osoby prawnej, powinien składać się przynajmniej z trzech osób. Zespół ten może być kolegialny – *collegialis* albo niekolegialny – *non collegialis*³¹¹. Zespół jest kolegialny, jeśli na jego czynności mają wpływ członkowie, współdziałający w podejmowaniu decyzji, na prawach równych lub nierównych, zgodnie z przepisami prawa lub postanowieniami statutu; w przeciwnym wypadku jest niekolegialny³¹².

Natomiast zespoły rzeczy *universitas rerum*, w szczególności fundacje, zakłady, składają się z dóbr lub rzeczy, tak duchowych jak i materialnych, którymi zgodnie z przepisami prawa i postanowieniami statutów, zarządza jedna lub kilka osób fizycznych albo kolegium³¹³.

Po trzecie osobowość prawna w Kościele może być publiczna lub prywatna³¹⁴.

Publicznymi osobami prawnymi – *personae iuridicae publicae* są zespoły osób lub rzeczy, które zostały ustanowione przez kompetentną władzę kościelną, aby w określonym zakresie, w imieniu Kościoła, zgodnie z przepisami prawa, spełniały dla dobra publicznego zleczone im właściwe zadanie. Natomiast pozostałe osoby prawne są prywatnymi³¹⁵.

Należy dodać, że w Kościele istnieją także takie jednostki organizacyjne, które mimo, że zostały uznane i zaaprobowane przez władzę kościelną są pozbawione osobowości prawnej w ścisłym znaczeniu³¹⁶. Mogą one działać na podstawie podmiotowości zbio-

³⁰⁸ Por. KPK z 1983 r., kan. 113 § 1.

³⁰⁹ T. Pawluk, *Prawo... jw.*, t. I, Olsztyn 2002, s. 260.

³¹⁰ Por. KPK z 1983 r., kan. 113 § 1.

³¹¹ Por. KPK z 1983 r., kan. 115 § 1.

³¹² Por. T. Pawluk, *Prawo... jw.*, t. I, Olsztyn 2002, s. 260.

³¹³ Por. KPK z 1983 r., kan. 115 § 3.

³¹⁴ L. Gerosa, *Prawo... jw.*, s. 311.

³¹⁵ Por. T. Pawluk, *Prawo... jw.*, t. I, Olsztyn 2002, s. 261-262.

³¹⁶ Por. Tamże.

rowej, na którą składają się prawa i obowiązki zrzeszonych katolików³¹⁷. Jednak jednostki te są raczej przedmiotami prawa niż jego podmiotami³¹⁸.

2. Osobowość prawna stowarzyszeń

Osoba prawna w Kościele jest skierowana do celu odpowiadającego misji Kościoła, przekraczającego cel poszczególnych jednostek³¹⁹. Dlatego też, kompetentna władza kościelna powinna nadawać osobowość prawną zarówno publiczną, jak i prywatną tylko tym zespołom, które zmierzają do realizacji celu rzeczywiście pożytecznego oraz zważywszy na wszystkie okoliczności dysponują środkami, które według przewidywań wystarczają do osiągnięcia zamierzonego celu³²⁰.

Zgodnie z postanowieniami obowiązującego Kodeksu Prawa Kanonicznego stowarzyszenie publiczne, a także konfederacja stowarzyszeń publicznych, z mocy samego dekretu, na podstawie którego władza kościelna, właściwa zgodnie z kan. 312, dokonała aktu założycielskiego, staje się osobą prawną³²¹. Stowarzyszenia te posiadają osobowość prawną na podstawie specjalnego dekretu władzy kompetentnej, przyznającego ją wyraźnie³²².

Przykładem stowarzyszenia posiadającego osobowość prawną publiczną może być Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży, które zostało powołane przez Konferencję Episkopatu Polski. Dekret nadający osobowość prawną kościelną został wydany przez Konferencję Episkopatu Polski w dniu 10.10.1990 r., natomiast statut został zatwierdzony przez 261 Konferencję Plenarną Episkopatu Polski w dniu 29.04.-01.05.1993 r. w Warszawie³²³. Innym przykładem może być Katolickie Stowarzyszenie Kolejarzy Polskich, które zostało erygowane przez Konferencję Episkopatu Polski 21.11.1994 r.

Inaczej jest w przypadku stowarzyszeń prywatnych, które dzielą się na takie, które choć są uznane, nie posiadają osobowości prawnej, i na takie, które mają osobowość prawną prywatną.

---

³¹⁷ Tamże.

³¹⁸ Por. Tamże.

³¹⁹ Por. KPK z 1983 r., kan. 114 § 1.

³²⁰ Por. KPK z 1983 r., kan. 114 § 3.

³²¹ Por. KPK z 1983 r., kan. 313 oraz T Pawluk, *Prawo...* jw., t. II, Olsztyn 1986, s. 107.

³²² Por. KPK z 1983 r., kan. 116 § 2.

³²³ Por. Z. Skwierzyński, *Encyklopedia...* jw., red. B. Migut, s. 1118.

Te pierwsze, w myśl kan. 310 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r., nie mogą być podmiotem praw i obowiązków, bo jest to przywilej związany z osobowością prawną. Pomimo tego, zrzeszeni w nim wierni mogą wspólnie – *contunctim* zaciągać zobowiązania oraz jako współwłaściciele – *condomini* i współposiadacze – *com-possessores* nabywać i posiadać prawa i dobra, które mogą wykorzystywać przez mandatariusza, czyli pełnomocnika.

Natomiast te drugie, uzyskują osobowość prawną tylko przez formalny dekret władzy kompetentnej do erygowania stowarzyszenia publicznego, tj. Stolicy Apostolskiej w stosunku do stowarzyszeń powszechnych i międzynarodowych; Konferencji Biskupów w stosunku do stowarzyszeń krajowych; biskupa diecezjalnego w stosunku do stowarzyszeń diecezjalnych³²⁴, wyraźnie przyznającego im tę osobowość. Dodatkowym warunkiem, który jest konieczny do uzyskania osobowości prawnej w przypadku stowarzyszeń prywatnych, jest w szczególności zatwierdzenie – *probata* statutów przez władzę kościelną określoną w kan. 312 §1 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.³²⁵. Jednocześnie, zatwierdzenie statutów nie zmienia prywatnej natury stowarzyszenia³²⁶.

Przykładem takiego stowarzyszenia może być Prywatne Katolickie Stowarzyszenie Wiernych „Nowa Ewangelizacja”³²⁷.

3. Skutki uzyskania osobowości prawnej

Należy zauważyć, że pomiędzy stowarzyszeniami posiadającymi osobowość prawną a stowarzyszeniami pozbawionymi tej osobowości, wynikają daleko idące konsekwencje.

Po pierwsze, w stowarzyszeniach wyposażonych w osobowość prawną podmiotem praw są same stowarzyszenia jako osoby prawne, w stowarzyszeniach zaś nie korzystających z osobowości prawnej podmiotem tych praw są tylko członkowie stowarzyszenia.

Po wtóre, stowarzyszenia wyposażone w osobowość prawną mogą posiadać majątek, który jest majątkiem własnym stowarzyszenia, w stowarzyszeniach zaś pozbawionych osobowości prawnej istnieje

³²⁴ Por. KPK z 1983 r., kan. 322 § 1 oraz kan. 116 § 2.

³²⁵ Por. KPK z 1983 r., kan. 322 § 2.

³²⁶ Por. Tamże.

³²⁷ Więcej informacji na stronie www.nowaewangelizacja.pl/statut.html (15.03.2004).

jedynie majątek członków stowarzyszenia. Oznacza to, że poszczególne prawa majątkowe są wspólnymi prawami członków tego stowarzyszenia.

Po trzecie, osobę prawną – publiczną reprezentującą, działającą w jej imieniu, ci, którzy zostali do tego upoważnieni przez prawo powszechne lub partykularne albo własne statuty, natomiast osobę prawną – prywatną ci, którym uprawnienie to przyznają statuty³²⁸.

Po czwarte, po wygaśnięciu osoby prawnej – publicznej o przeznaczeniu jej dóbr i praw dziedzicznych oraz o zobowiązaniach decyduje prawo i statuty. W sytuacji gdy prawo i statuty o tym nie stanowią, dobra, prawa dziedziczne i zobowiązania przechodzą na osobę prawną bezpośrednio wyższą³²⁹. Tymczasem po wygaśnięciu osoby prawnej – prywatnej o jej dobrach i powinnościach decydują własne statuty³³⁰.

Po piąte, zarówno w stosunku do osoby prawnej publicznej jak i prywatnej, jeżeli w prawie lub statutach nie postanowiono inaczej w odniesieniu do aktów kolegialnych obowiązują następujące zasady:

– w przypadku wyborów – wybrany prawnie zostaje ten, kto przy obecności większości uprawnionych do głosowania uzyskał bezwzględną większość głosów. W sytuacji dwóch bezskutecznych głosowań należy głosować na dwóch kandydatów, którzy otrzymali najwięcej głosów, a jeśli takich jest więcej, na dwóch najstarszych wiekiem. Jeżeli w trzecim głosowaniu obaj kandydaci otrzymali jednakową liczbę głosów, za wybranego należy uważać tego, który jest starszy wiekiem³³¹;

– w przypadku głosowania w innych sprawach uchwała zapada przy obecności większości uprawnionych do głosowania bezwzględną większością głosów. Jeśli jednak po dwóch głosowaniach liczba jest równa, głos przewodniczącego może rozstrzygnąć sprawę³³²; w przypadku gdyby sprawa dotyczyła wszystkich jako jednostek, to musi być przez wszystkich zatwierdzona³³³.

---

³²⁸ Por. KPK z 1983 r., kan. 118.

³²⁹ Por. KPK z 1983 r., kan. 123.

³³⁰ Por. KPK z 1983 r., kan. 123 zd. 3.

³³¹ Por. KPK z 1983 r., kan. 119 n. 1.

³³² Por. KPK z 1983 r., kan. 119 n. 2.

³³³ Por. KPK z 1983 r., kan. 119 n. 3.

VII. Znoszenie stowarzyszeń katolickich

Stowarzyszenia erygowane przez Stolicę Świętą mogą być tylko przez nią zniesione³³⁴. Na podstawie poważnych przyczyn, Konferencja Biskupów, jak również biskup diecezjalny mogą znieść stowarzyszenie przez siebie erygowane³³⁵.

Dodatkowo, kompetentna władza kościelna nie powinna znosić stowarzyszenia publicznego, zanim nie wysłucha jego moderatora i innych pełniących wyższe urzędy³³⁶.

Tymczasem, jeśli chodzi o prywatne stowarzyszenia wiernych, to może być ono zniesione przez właściwą władzę, jeśli jego działalność przynosi poważną szkodę doktrynie lub karność kościelnej, bądź powoduje zgorzenie wiernych³³⁷.

Wobec powyższego należy wyróżnić dwa sposoby znoszenia stowarzyszeń, tj. przez kompetentną władzę kościelną albo na własne żądanie członków stowarzyszenia. W pierwszym przypadku kompetentna władza kościelna podejmuje taki akt, gdy zaistnieją określone przesłanki wskazane powyżej, jednakże zawsze po uprzednim zasięgnięciu opinii.

Warto w tym miejscu przedstawić szczegółowe postanowienia w tym zakresie zawarte w statutach, w szczególności Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży³³⁸ oraz Prywatnego Katolickiego Stowa-

---

³³⁴ Por. KPK z 1983 r., kan. 320 § 1.

³³⁵ Por. KPK z 1983 r., kan. 320 § 2.

³³⁶ Por. KPK z 1983 r., kan. 320 § 3.

³³⁷ Por. KPK z 1983 r., kan. 326 § 1.

³³⁸ Statut tego stowarzyszenia stanowi, że w diecezjach stowarzyszenie pozostaje pod zwierzchnim kierownictwem biskupa diecezjalnego, który je powołuje i rozwiązuje oraz czuwa nad formacją i jego działalnością przez diecezjalnego księdza asystenta kościelnego (statut § 4 Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży dostępny na stronie internetowej www.ksm.jaw.pl/statut.html) (15.03.2004). Należy zauważyć, że mogą być także rozwiązane oddziały (koła) Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży. Oddziały parafialne oraz równorzędne i współpracujące z nimi na terenie parafii Koła Środowiskowe stanowią podstawowe ogniwa stowarzyszenia. Są one powoływane przez stowarzyszenie diecezjalne za zgodą księdza proboszcza lub księdza biskupa. W następstwie do rozwiązania ich kompetentny jest biskup diecezjalny (statut § 4 i 7 w zw. z § 50 Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży dostępny na stronie internetowej www.ksm.jaw.pl/statut.html) (15.03.2004). W stosunku do oddziałów lub kół dopuszcza się także 2 sposoby rozwiązania, tj. przez kompetentną władzę kościelną (tu: biskupa diecezjalnego) oraz przez Zarząd Diecezjalny, na wniosek Walnego Zebrania oddziału (koła) – (statut § 50 Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży dostępny na stronie internetowej www.ksm.jaw.pl/statut.html) (15.03.2004).

rzyshzenia Wiernych „Nowa Ewangelizacja”³³⁹ także Katolickiego Stowarzyszenia Misjonarzy Świeckich³⁴⁰.

Natomiast drugi sposób przewiduje, aby sami członkowie stowarzyszenia wystąpili z wnioskiem o jego rozwiązanie. Decyzja w tej sprawie jest podejmowana w drodze uchwały. W analizie weźmy pod uwagę np.: Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży³⁴¹ oraz Prywatne Katolickie Stowarzyszenie Wiernych „Nowa Ewangelizacja”³⁴² a także Katolickie Stowarzyszenie Niepełnosprawnych Archidiecezji Łódzkiej³⁴³.

---

³³⁹ Z kolei w statucie tego stowarzyszenia wskazano, że Arcybiskup Metropolita może rozwiązać lub czasowo zawiesić stowarzyszenie (statut przepis art. 32 ust. 1 Prywatnego Katolickiego Stowarzyszenia Wiernych „Nowa Ewangelizacja” dostępny na stronie internetowej www.nowaewangelizacja.pl/statut.html (15.03.2004).

³⁴⁰ Statut tego stowarzyszenia wskazuje Konferencję Episkopatu Polski jako kompetentną władzę do zniesienia stowarzyszenia wskutek zaistnienia poważnych przyczyn (statut przepis art. 25 ust. 1 Katolickiego Stowarzyszenia Misjonarzy Świeckich dostępny na stronie internetowej www.iml.pl/zyciorisy/statut_sms.html) (15.03.2004).

³⁴¹ Uchwałę, której przedmiotem jest rozwiązanie stowarzyszenia podejmuje diecezjalny Zjazd Stowarzyszenia (jest on najwyższą władzą stowarzyszenia w diecezji; w jego skład wchodzi z urzędu oddziały parafialnych i kół środowiskowych, księży asystenci, oraz z wyboru po jednym delegacie wybranym podczas zebrań oddziałów lub kół stowarzyszenia (statut § 33 dostępny na stronie internetowej www.ksm.jaw.pl/statut.html) (15.03.2004)) większością 2/3 głosów, przy obecności co najmniej 1/2 delegatów (statut § 49 Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży dostępny na stronie internetowej www.ksm.jaw.pl/statut.html) (15.03.2004), por. także statut przepis art. 25 ust. 2 Katolickiego Stowarzyszenia Misjonarzy Świeckich, w którym decyzję o rozwiązaniu stowarzyszenia podejmuje Walne Zebranie przy obecności przynajmniej połowy członków, większością dwóch trzecich głosów (dostępny na stronie internetowej www.iml.pl/zyciorisy/statut_sms.html) (15.03.2004).

³⁴² W statucie Prywatnego Katolickiego Stowarzyszenia Wiernych „Nowa Ewangelizacja” podjęcie uchwały w sprawie rozwiązania stowarzyszenia jest podobnie uregulowane do postanowień zawartych w statucie Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży, mianowicie na wniosek Walnego Zebrania bądź Rady Stowarzyszenia (stanowią one elementy struktury organizacyjnej Prywatnego Katolickiego Stowarzyszenia Wiernych „Nowa Ewangelizacja” (statut przepis art. 17 dostępny na stronie internetowej www.nowaewangelizacja.pl/statut.html) (15.03.2004)) uchwalony większością 2/3 głosów przy obecności co najmniej połowy członków Walnego Zebrania albo Rady można rozwiązać stowarzyszenie (statut przepis art. 32 ust. 1 Prywatnego Katolickiego Stowarzyszenia Wiernych „Nowa Ewangelizacja” dostępny na stronie internetowej www.nowaewangelizacja.pl/statut.html) (15.03.2004). Podobna regulacja zawarta jest w statucie Katolickiego Stowarzyszenia Dziennikarzy zwłaszcza w § 53 (dostępny na stronie internetowej www.ksd.org.pl) (15.03.2004). Warto zauważyć, że statut Katolickiego Stowarzyszenia Lekarzy Polskich stawia surowszy wymóg co do uchwały rozwiązującej stowarzyszenie, gdyż wymaga, aby Walne Zgromadzenie Delegatów podjęło uchwałę większością 3/4 głosów przy obecności co najmniej 2/3 liczby osób uprawnionych do głosowania (statut § 48 dostępny na stronie internetowej www.kslp.org.pl) (15.03.2004), por.

Głównym powodem znoszenia stowarzyszeń katolickich jest odejście od tzw. eklezjalności, czyli kościelnego charakteru. Oznacza to najczęściej zmianę celu, dla którego stowarzyszenie zostało utworzone a także przeciwstawianie się doktrynie Kościoła. „(...) W ten sposób funkcjonują stowarzyszenia krytykujące Kościół, chętnie piętnując jego cechę instytucjonalności, któremu się przeciwstawiają jako wspólnoty charyzmatyczne, wolne od struktur, a tylko natchnione Ewangelią. Charakteryzuje je otwarte oskarżanie i odrzucanie hierarchii oraz znaków, które wyrażają Kościół. Całkowicie zwalczają ten Kościół. Wspólnoty te przez swego ducha kontestacji umieszczają się poza Kościołem i naruszają jego jedność”³⁴⁴. Innymi przyczynami może być odrzucenie Magisterium Kościoła jako obiektywnego i charyzmatycznego sługi objawienia a wprowadzenie w to miejsce autorytetu więszości lub autorytetu przywódcy stowarzyszenia. Jest to tzw. zjawisko selektywizmu polegające na takim doborze wartości i norm życia religijnego, który odpowiadałby subiektywnym kryteriom i celom określonego stowarzyszenia. Wiąże się to z naruszeniem wspólnoty jako zasady istnienia i działania w Kościele. Zasada ta zakłada zakorzenienie w Tradycji Kościoła oraz wierność całemu depozytowi Objawienia. W następstwie czego jednostki te popadają w różnego rodzaju patologie, nietolerancje w stosunku do innych grup powodując zgorzenie wśród wiernych. Doprowadzają tym samym do utraty wiary przez ludzi w odkupienie świata, formułowania negatywnych opinii o Kościele, utraty bezstronności i pojawienie się eschatologicznych oczekiwań³⁴⁵. W tych wypadkach kompetentna władza kościelna nie może pozostać bezczynna, dlatego też podejmuje decyzję o zniesieniu stowarzyszenia publicznego, jak i prywatnego.

---

także statut § 38 Katolickiego Stowarzyszenia „Civitas Christiana” (dostępny na stronie internetowej www.civitas.opoka.org.pl) (15.03.2004).

³⁴³ Statut ten stanowi, że do skutecznego rozwiązania tego stowarzyszenia konieczne jest podjęcie uchwały bezwzględną większością głosów przy obecności 3 członków stowarzyszenia (statut § 36 Katolickiego Stowarzyszenia Niepełnosprawnych Archidiecezji Łódzkiej dostępny na stronie internetowej www.ksn.archidiecezja.lodz.pl/statut.htm) (15.03.2004).

³⁴⁴ Paweł VI, Adhortacja apostolska o ewangelizacji w świecie współczesnym *Evangeliæ nuntiandi*, nr 58.

³⁴⁵ Por. E. Troeltsch, *Kościół a sekta*, w: Socjologia religii. Wybór tekstów F. Adamski (red.), Kraków 1984, s. 107.

Należy zwrócić uwagę, że po zniesieniu stowarzyszenia prywatnego, jak również publicznego trzeba rozdysonować jego dobra (majątek). Majątek tworzą w szczególności składki członkowskie i inne zobowiązania członków, spadki i zapisy³⁴⁶, darowizny, dochody z działalności gospodarczej³⁴⁷ i wydawniczej, dochody z majątku ruchomego i nieruchomego, subwencje pochodzące od podmiotów gospodarczych, dotacje³⁴⁸, dywidendy z tytułu uczestnictwa stowarzyszenia w spółkach kapitałowych, dochody z odpłatnie organizowanych imprez oraz ofiarności publicznej³⁴⁹. Dodatkowo, stowarzyszenie ma prawo posiadać, nabywać i zbywać majątek ruchomy i nieruchomy, prawa rzeczowe oraz otwierać konta bankowe³⁵⁰.

W przypadku stowarzyszenia publicznego jego dobra i prawa dziedziczne, a także zobowiązania są regulowane prawem i statutami³⁵¹. Jeżeli one milczą, to w następstwie przechodzą na osobę prawną bezpośrednio wyższą³⁵². Jednakże zawsze należy uwzględnić wolę ofiarodawców oraz prawa nabyte³⁵³. W przypadku np. Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży³⁵⁴ likwidację majątku stowarzyszenia przeprowadza ostatni Zarząd lub likwidator wyznaczony przez władzę kościelną, która stowarzyszenie erygowała³⁵⁵. Majątek zli-

---

³⁴⁶ Statut § 46 ust. 2 Katolickiego Stowarzyszenia Lekarzy Polskich (dostępny na stronie internetowej www.kslp.org.pl) (15.03.2004).

³⁴⁷ Warto zaznaczyć, że środki uzyskane z tej działalności są przeznaczane na realizację celów statutowych stowarzyszenia por. w szczególności statut § 36 ust. 1 Katolickiego Stowarzyszenia „Civitas Christiana” (dostępny na stronie internetowej www.civitas.opoka.org.pl) (15.03.2004). Jednocześnie należy zauważyć, że nie wszystkie stowarzyszenia prowadzą działalność gospodarczą por. statut przepis art. 24 ust. 3 Katolickiego Stowarzyszenia Misjonarzy Świeckich (dostępny na stronie internetowej www.iml.pl/zyciorysy/statut_sms.html) (15.03.2004).

³⁴⁸ Statut § 46 Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży (dostępny na stronie internetowej www.ksm.jaw.pl/statut.html) (15.03.2004).

³⁴⁹ Statut § 46 ust. 2 Katolickiego Stowarzyszenia Lekarzy Polskich (dostępny na stronie internetowej www.kslp.org.pl) (15.03.2004).

³⁵⁰ Jest to konsekwencją przyznania mu osobowości prawnej, której przejawem jest w szczególności zdolność prawna, zdolność do czynności prawnych oraz możliwość działania przez organ por. statut § 45, 46 Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży (dostępny na stronie internetowej www.ksm.jaw.pl/statut.html) (15.03.2004).

³⁵¹ Por. KPK z 1983 r., kan. 123 zd. 1.

³⁵² Por. KPK z 1983 r., kan. 123 zd. 2.

³⁵³ Por. KPK z 1983 r., kan. 123 zd. 3.

³⁵⁴ Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży posiada osobowość prawną kościelną, tym samym jest stowarzyszeniem publicznym por. statut § 5 (dostępny na stronie internetowej www.ksm.jaw.pl/statut.html) (15.03.2004).

³⁵⁵ Statut § 51 (dostępny na stronie internetowej www.ksm.jaw.pl/statut.html) (15.03.2004).

kwidowanego stowarzyszenia przechodzi na własność kościelnej osoby prawnej, która stowarzyszenie powołała, w przypadku likwidacji oddziałów parafialnych – na rzecz parafii³⁵⁶. Majątek likwidowanych kół szkolnych przechodzi na własność szkoły³⁵⁷. Z kolei, w przypadku podjęcia uchwały o rozwiązaniu Katolickiego Stowarzyszenia Niepełnosprawnych Archidiecezji Łódzkiej jego majątek przechodzi na cele statutowe do dyspozycji kościelnej osoby prawnej wskazanej przez Ordynariusza Archidiecezji Łódzkiej³⁵⁸. Ponadto, majątek rozwiązanego Katolickiego Stowarzyszenia Misjonarzy Świeckich przechodzi na rzecz Konferencji Episkopatu Polski³⁵⁹. Natomiast w statucie Katolickiego Stowarzyszenia Dziennikarzy dopiero w podjętej uchwale o rozwiązaniu stowarzyszenia Walne Zebranie określi sposób likwidacji oraz cel, na jaki ma być przeznaczony majątek stowarzyszenia³⁶⁰.

Tymczasem, jeśli chodzi o dobra stowarzyszenia prywatnego, które przestało istnieć, to należy je rozdysonować zgodnie z postanowieniami jego statutu, jednocześnie zachowując prawa nabyte oraz uwzględniając wolę ofiarodawców³⁶¹. W przypadku Prywatnego Katolickiego Stowarzyszenia Wiernych „Nowa Ewangelizacja” o jego majątku decyduje Walne Zebranie lub Rada Stowarzyszenia oraz Arcybiskup Metropolita³⁶².

Omawiając zagadnienia związane ze znoszeniem stowarzyszeń warto wspomnieć również o ich zgaśnięciu. Jeśli chodzi o stowarzyszenie mające osobowość prawną to gaśnie ono wskutek stuletniego całkowitego braku działalności albo w wypadku zniesienia

---

³⁵⁶ Tamże.

³⁵⁷ Tamże.

³⁵⁸ Statut § 37 Katolickiego Stowarzyszenia Niepełnosprawnych Archidiecezji Łódzkiej (dostępny na stronie internetowej www.ksn.archidiecezja.lodz.pl/statut.htm) (15.03.2004). Warto podkreślić, że stowarzyszenie to ma również osobowość prawną – statut § 3 Katolickiego Stowarzyszenia Niepełnosprawnych Archidiecezji Łódzkiej (dostępny na stronie internetowej www.ksn.archidiecezja.lodz.pl/statut.htm) (15.03.2004).

³⁵⁹ Statut przepis art. 25 ust. 3 Katolickiego Stowarzyszenia Misjonarzy Świeckich (dostępny na stronie internetowej www.iml.pl/zyciorysy/statut_sms.html) (15.03.2004).

³⁶⁰ Statut § 54 Katolickiego Stowarzyszenia Dziennikarzy dostępny na stronie internetowej www.ksd.org.pl (15.03.2004).

³⁶¹ Por. KPK z 1983 r., kan. 326 § 2.

³⁶² Statut przepis art. 30 ust. 2 Prywatnego Katolickiego Stowarzyszenia Wiernych „Nowa Ewangelizacja” dostępny na stronie internetowej www.nowaewangelizacja.pl/statut.html (15.03.2004).

przez kompetentną władzę³⁶³. Natomiast, w przypadku stowarzyszenia będącego prywatną osobą prawną wygasa ono w sytuacji, gdy samo stowarzyszenie zostaje rozwiązane zgodnie z postanowieniami statutów³⁶⁴.

Wnioski końcowe

Z przedstawionych powyżej rozważań jasno wynika, że obecność stowarzyszeń katolickich na przestrzeni wieków historii Kościoła była różnorodna. W określonych warunkach historycznych czy politycznych funkcjonowanie stowarzyszeń katolickich było utrudnione, a wręcz niemożliwe. Różny charakter posiadała też ingerencja władzy państwowej w stosunku do powstających stowarzyszeń katolickich. Pomimo tego w Kościele istniała ciągła świadomość, że nadawanie stowarzyszeniom przymiotnika *katolickie* jest jego sprawą wewnętrzną i wyłącznie zarezerwowaną kompetentnej władzy kościelnej. Zasadę tą potwierdzają kanony obowiązującego Kodeksu Prawa Kanonicznego³⁶⁵. Tymczasem, postanowienia najnowszego Konkordatu, będące realizacją postulatów Soboru Watykańskiego II, gwarantują stowarzyszeniom katolickim możliwość funkcjonowania na płaszczyźnie prawa państwowego, łącznie ze wszystkimi przywilejami, aczkolwiek ich działalność musi być zgodna z literą prawa państwowego. Dodatkowo, regulacja ta jest wyrazem zastosowania zasady współdziałania Kościoła i Państwa dla dobra osoby ludzkiej, która jest podmiotem i celem wszystkich „urządzeń” społecznych. Niezależnie od systemu prawnego, któremu stowarzyszenia katolickie będą podporządkowane, niezmiennie pozostaje to, iż są one zintegrowane z instytucjonalną strukturą Kościoła i stanowią istotny element realizacji Kościoła jako wspólnoty miłości Boga i powszechnego braterstwa. Człowiek jako istota społeczna zakorzeniona w tej Bożej miłości, nie może żyć i rozwijać swoich uzdolnień, bez poprawnych stosunków z innymi ludźmi.

Wierni zarówno świeccy, jak i duchowni są podstawowym substratem stowarzyszenia. W ramach tych instytucji prawnych realizują oni wspólny cel lub zainteresowania, które jednak zawsze muszą być związane z uczestnictwem w misji Kościoła głoszącego

---

³⁶³ Por. KPK z 1983 r., kan. 120 § 1.

³⁶⁴ Por. KPK z 1983 r., kan. 120 § 1 zd. 2.

³⁶⁵ Por. KPK z 1983 r., kan. 300.

Ewangelię Chrystusa jako źródło ludzkiej nadziei i odnowy społecznej³⁶⁶. Ze względu na cel istnieje wielka różnorodność wśród stowarzyszeń, jednakże stanowią one jedno we wspólnocie jaką jest Kościół, zgodnie ze słowami Apostoła: „(...) różne są dary łaski lecz ten sam Duch; różne są też rodzaje posługiwania, ale jeden Pan; różne są wreszcie działania, lecz ten sam Bóg, sprawca wszystkiego we wszystkich”³⁶⁷. Należy dodać, że wierni mogą jednocześnie przynależać do kilku stowarzyszeń, których cel odpowiada ich zainteresowaniom. Ponadto, wierni sami podejmują decyzję czy chcą być członkami stowarzyszenia katolickiego publicznego, czy też prywatnego lub być powołanymi do jego organów. Regulacja tych kwestii, tj. ustroju, zasad funkcjonowania organów należy do struktury prawnej kształtowanej przez kanony obowiązującego Kodeksu Prawa Kanonicznego.

Istnienie stowarzyszeń odpowiada potrzebom czasu, jak również potrzebom duchowym współczesnego człowieka, gdyż powstają nowe problemy, szerzą się poważne błędy zmierzające do zniszczenia religii, porządku moralnego, z którymi nie potrafi on sobie sam pomóc. W następstwie poszukuje różnych form, które pomogą mu podjąć decyzję w życiu społecznym, rodzinnym i zawodowym. Wskutek uczestnictwa w nich może on według swojej zdolności i wiedzy „dołożyć – cząstkę” na budowę Kościoła. Stowarzyszenia katolickie są równocześnie odzwierciedleniem znaku wspólnoty i jedności Kościoła w Chrystusie, który powiedział: (...) „bo gdzie są dwaj albo trzej zebrani w imię moje, tam jestem pośród nich”³⁶⁸.

Les associations catholiques dans le droit canonique en vigueur

Le présent article traite du régime juridique des associations catholiques selon le droit canonique. La notion d'association catholique, ci-dessous employée, couvre les associations ecclésiastiques, à savoir des associations créées par les autorités ecclésiastiques compétentes, ainsi que les associations érigées par d'autres personnes morales et physiques, qui ont acquis la possibilité de s'en servir, dans leur dénomination sous couvert de l'appellation «catholique».

---

³⁶⁶ Por. Jan Paweł II, *O ruchach i stowarzyszeniach...* jw., s. 8.

³⁶⁷ Kor 12, 4-6.

³⁶⁸ Mt 18, 20.

L'auteur analyse la notion d'association dans les sciences juridiques et sociologiques afin de retrouver des éléments communs spécifiques à la notion de «l'association catholique».

La discussion porte notamment sur la notion de l'association catholique, définie en tant que communauté de personnes, créée à partir du libre et réciproque contrat de ses membres, afin d'atteindre soit des objectifs religieux, soit éducatifs, soit économiques, tous ces objectifs qui viennent d'être énumérés ou bien des objectifs similaires. L'analyse prend également en compte leur genèse, ainsi que les différentes catégories d'associations catholiques, définies par le législateur ecclésiastique, dans les dispositions générales relatives, sur les communautés de croyants en tant qu'associations publiques, associations privées et associations de fait. Les dites associations sont conçues à partir de l'initiative privée des croyants, en vue de réaliser des objectifs liés, de manière générale à la mission de l'Eglise dans le monde. Le présent article traite également de leurs statuts, de la procédure relative à la création et liquidation des dites associations ainsi que de la procédure d'acquisition par ces associations de la personnalité juridique, conformément au Code du Droit Canonique en vigueur.